

48. Tarihe tanık manzumeler: Nev'î'nin gözünden bir döneme bakmak**Elif AYAN NİZAM¹****APA:** Ayan Nizam, E. (2021). Tarihe tanık manzumeler: Nev'î'nin gözünden bir döneme bakmak. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (24), 854-888. DOI: 10.29000/rumelide.996885.**Öz**

İnsan doğuştan ferdi bir varlık gibi görünse de aslında içinde bulunduğu toplum tarafından şekillenir ve o toplumun kendisine verdiği sıfatlarla var olur. Yıllarca toplumdan uzak, sarayda oturup şiir yazan bir fert olarak tahayyül ettirilen divan şairi de aslında toplumun içinde "sosyal bir varlık" olarak yer almıştır. İçinde bulunduğu ve bizzat tanıklık ettiği içtimaî hayatın bir ferdi olan divan şairinin de şiirlerinde bu hayatı aksettirmemesi düşünülemez. Özellikle Osmanlı İmparatorluğunu, imparatorluk yapan olayları, şiirin yumuşak ve zarif süzgecinden geçirerek kaleme alan divan şairi, kasidelerinde ve tarih kıt'alarında bir tarihçi gözüyle olmasa da bir şair gözüyle dönemine tanıklık etmiştir. Bazen ebcedle tarih düşürerek olayların kesin tarihini veren şairlerin, bazen de tarih vermeler de tarihi bilinen olaylara ya da dönemlere şiirlerinde yer verdikleri görülmektedir. Bu şairlerden biri de Nev'î'dir. Nev'î, *Divân*'ında XVI. yüzyılın ikinci yarısında hükümdarlık yapan Kânûnî Sultan Süleymân, II. Selim, III. Murad, III. Mehmed ve bu padişahlar dönemi sadrazamlarından Ali Paşa, Sokullu Mehmed Paşa, Koca Sinan Paşa, Siyavuş Paşa, Osman Paşa, Damad İbrahim Paşa ve Cağala-zâde Sinan Paşa'ya kasideler sunmuş, şiirler yazmıştır. Şairin *Divân*'ında kronolojik olarak düzenlenmemiş olan bu kaside ve kıt'alarda, kesin tarihler de bulunmamaktadır. Bu çalışmada, tarihî kaynaklardan elde edilen bilgiler ışığında Nev'î'nin manzumeleri, padişahların saltanat dönemleri ve sadrazamların görev süreleri içinde kronolojik bir sıraya sokulmuş ve bu şiirlerden yola çıkılarak şairin yaşamış olduğu dönemde tanık olduğu olaylar, şairin bu olaylara bakışı ve tespit edilebildiği kadarıyla bu şiirlerin yazılmış olabileceği tarihler verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Divan edebiyatı, XVI. yüzyıl tarihi, Nev'î, padişahlar, sadrazamlar**Poems witnessed to history: Looking at a period through Nev'î's eyes****Abstract**

Even though human seems to be an individual being from birth, human is actually shaped by the society human is in and exists with the adjectives that society gives him. For years, the divan poet, who was imagined as an individual sitting in the palace and writing poetry, actually took place in the society as a "social being". It is unthinkable that the divan poet, who is a member of the social life he lived in and witnessed personally, should not reflect this life in his poems. The divan poet, who written the events that made the Ottoman Empire an empire, through the soft and elegant filter of poetry, witnessed his period through the eyes of a poet, if not a historian, in his eulogies and historical stanzas. It is seen that the poets, who sometimes give the exact date of the events by chronogram with the abjad, sometimes include the events whose history is known in their poems, even if they do not give a date. One of these poets is Nev'î. In his *Divân*, Nev'î presented eulogies and wrote poems to

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Hitit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Çorum, Türkiye), elifayannizam@hitit.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-5031-8290 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 25.08.2021-kabul tarihi: 20.09.2021; DOI: 10.29000/rumelide.996885]

Süleyman the Magnificent, Selim II, Murad III and Mehmed III, who ruled in the second half of the sixteenth century and Ali Pasha, Sokullu Mehmed Pasha, Koca Sinan Pasha, Siyavuş Pasha, Osman Pasha, Damad İbrahim Pasha and Cağala-zâde Sinan Pasha, who were the grand viziers and other rulers of these sultans period. There are no definite dates in these eulogies and stanzas, which are not arranged chronologically in the poet's *Divan*. In this study, in the light of the information obtained from historical sources, Nevî's poems were put in a chronological order during the reigns of the sultans and the terms of office of the grand viziers, and based on these poems, the events that the poet witnessed during his lifetime, the poet's view of these events and, as far as can be determined, these poems. It has been tried to give the dates when the poems could have been written.

Keywords: Divan literature, history of 16th century, Nevî, sultans, grand viziers

Giriş

Divan edebiyatı, bir gelenek edebiyatı olduğu için şairler sürekli olarak aynı şeyleri tekrarladıkları ve toplumdan uzak, sarayda oturup şiir yazan bir fert oldukları yönünde suçlamalara maruz kalmışlardır. Özellikle divan şairinin kasidelerinde tek tip padişah ve yönetici tasavvurunun bulunduğu, bu kişilerin kalıp ifadelerle ve aynı özelliklerle tanımlandığı söylenir. İnsan doğuştan ferdi bir varlık gibi görünse de aslında içinde bulunduğu toplum tarafından şekillenir ve o toplumun kendisine verdiği sıfatlarla var olur. Toplumdan uzak, sadece saray için çalışan ve saraya şiir yazan insanlar olarak tahayyül ettirilen divan şairinin de aslında toplumun içinde “sosyal bir varlık” olarak yer aldığı son zamanlarda yapılan çalışmalarla anlaşılmıştır. İçinde bulunduğu ve bizzat tanıklık ettiği içtimai hayatın bir ferdi olan divan şairinin de şiirlerinde bu hayatı aksettirmemesi düşünülemez. Bu anlatımlar ilk bakışta belki kendisini hissettirmese ve çeşitli mecazlar arkasına saklansa da dönemi ve divan şiirinin kullandığı mazmunları bilenler açısından anlaşılması hiç zor olmasa gerek. Şairi ve şiiri destekleyen, kendilerine şairlerden “nedim” seçen, kendileri de şair olan ve divan şiirinin dilini çok iyi anlayan birçok padişahın “iyi şiir”i “kötü şiir”den ayıramamaları, ince söylemleri fark edememeleri gibi bir durum söz konusu olmasa gerek. Hâl böyle olunca divan şairinin tahayyül dünyasındaki gücü, içinde bulunduğu İmparatorluğun kendisine verdiği güç oranında büyüyerek gelişmiştir. Şairin şairlik gücünü geliştirebilmesi için bir “hâmi” bulması ve bu “hâmi” tarafından desteklenmesi gerekmektedir. “Hâmi, Osmanlı toplumu gibi statü ve mertebelerin nihayetinde mutlak egemen bir hükümdar tarafından belirlendiği bir toplumda, sanatçının belli bir kültür çerçevesinde sanatını ifade edebilmesine yardımcı kişidir” (Durmuş, 2009: 15). Tûbâ Işınsoy Durmuş (2009: 37) ve Halil İnalçık (2010: 13), hamilik sisteminin karşılıklı menfaat anlayışına sahip olduğunu söylerler. Bu durumdan sadece şair değil, hâmi de faydalanır. İnalçık, bilgin ve sanatkarların, hükümdarın prestijini, sarayın nâm u şânını yüceltmek için gerekli öğeler sayıldığını, bilgi ve sanatın koruyucusu olan hükümdarın, hakem sıfatını hakkıyla yerine getirebilmesi için kendisinin de ilim ve sanattan payının olması gerektiğini belirtir (2010: 10). Şair için hâmi, aynı zamanda padişaha ulaşmanın bir yoludur. Saray çevresi ve devlet ricalinden birinin himayesine giren şairin şiirleri, padişaha daha kolay ulaşabilir ve daha fazla ödüllendirilebilir (İnalçık, 2010). Padişah ya da diğer hâimler tarafından ödüle layık görülen şiirlerin genelde belirli zamanlarda sunulan kasideler olduğu anlaşılmaktadır. Sunulan kasidelerin genellikle bayramlar, nevrüz, cülûs, devlet görevinde yükselme, savaş, zafer gibi zamanlarda yazıldığı divanlarda görülmektedir. Özellikle Osmanlı İmparatorluğunu, imparatorluk yapan olayları, şiirin yumuşak ve zarif süzgecinden geçirerek kaleme alan divan şairi, tarihçi gözüyle olmasa da bir şair gözüyle dönemine tanıklık etmiş olmaktadır. Bazen ebcedle tarih düşürerek olayların kesin tarihlerini veren şairlerin bazen tarih vermeseler de kasideleri ve kıt'alarında tarihi bilinen ya da tespit edilebilen olaylara yer verdikleri görülmektedir.

Bu şairlerden biri de Nevî'dir. Kaynaklarda dönemin önemli âlimlerinden olduğu söylenen Nevî, 1533-34-1599 yılları arasında yaşamıştır. Nevî hakkında en geniş bilgi, oğlu Nevîzâde Atâyî tarafından yazılan *Şakâ'ik Zeyli*'nde bulunmaktadır. Eserde gerçek adının Yahyâ olduğu ve 940/1533-34 tarihinde Malkara'da doğduğu yazmaktadır. 957/1550-51 tarihinde "Ahaveyn" diye bilinen Ahîzâde iki kardeşten Karamânî Ahmed Efendi'nin Davutpaşa Medresesindeki ve Karamânî Mehmed Efendi'nin Sahn Medresesindeki derslerine devam etmiştir. Eğitim esnasında Hoca Sâdeddin, Bâkî, Remzî-zâde, Husrev-zâde, Üsküplü Vâlihî Efendi, Karamanlı Muhyî, Mecdî, Cevrî ve Camcı-zâde gibi daha sonra çok önemli mevkilere gelecek kişilerle sıra arkadaşı olmuştur. Karamânî Mehmed Efendi'ye büyük bir bağlılık gösteren şair, Mehmed Efendi'nin Edirne Bâyezidiye Medresesine tayini üzerine 962/1554-55 yılında hocasıyla Edirne'ye gitmiş, 971 Safer/1563 Eylül-Ekim ayında 8-9 yıl kadar kaldığı Edirne'den dönerek Süleymâniyye Medresesine mülazım olmuştur. 973 Ramazan/1566 Mart-Nisan'ında Gelibolu'da Balaban Paşa Medresesinde, 975 Zilkade/1568 Nisan-Mayıs'ında yine aynı yerde Mesih Paşa Medresesinde müderris olmuştur. Daha sonra 979 Ramazan'ında (Ocak-Şubat 1572) İstanbul'da Şahkulu, 982/1574-75'te Murad Paşa, 988/1580-81'de Cafer Ağa Harici ve 991/1583-84'te Mihrumah Sultan Medreselerinde müderrislik yapmıştır. 993/1585 yılında evlenen Nevî, 995/1587 yılında Çınaraltı Medresesi müderrisliği görevine getirilmiştir. 22 Rebiülevvel 998 / 29 Ocak 1590 tarihinde Bağdat Kadılığı görevi verilmiş, ancak göreve başlamadan III. Murad tarafından Şehzade Mustafa'nın hocalığına tayin edilmiştir. Daha sonra Bayezid, Osman ve Abdullah adlı şehzadeler de Nevî'nin derslerine katılmıştır. Bu dersler, şehzadelerin öldürüldüğü 1003/1595 yılına kadar devam etmiştir. Görevden ayrıldıktan sonra Nevî'ye almakta olduğu maaşa ek olarak, Kazasker emekli maaşı bağlanmış, ayrıca kayınpederi Nişancı Mehmed Bey'in 50 akçelik yevmiyesi de verilmiştir. 30 Zilkade 1007/24 Haziran 1599 tarihinde vefat eden Nevî'nin cenazesi Şeyh Vefâ Câmîi haziresinde, Şeyh Şaban Efendi'nin yanına defnedilmiştir. Atâyî babasının otuzdan fazla eserinin olduğunu söyler (Donuk, 2017: s. 1134-1143; Uzunçarşılı, 2019: 532-534).

Bu makalede Nevî'nin *Dîvân*'ı ele alınacaktır. *Nevî Dîvânı* hakkında yapılan çalışmalarda *Dîvân*'da 58 kasidenin yer aldığı söylenmektedir (Sefercioğlu, 2014). Ancak *Nevî Divanı*'nın Mertol Tulum ve Ali Tanyeri tarafından hazırlanan tenkitli metninde kasideler başlığı altında verilen bölümde 52 adet "kaside" nazım şekliyle yazılmış manzume bulunmaktadır. Diğerlerinin ise "kıt'a" ya da "kıt'a-ı kebir" olarak adlandırılan nazım şekli olduğu anlaşılmaktadır. Hatta bazılarında "kıt'a" başlığının kullanıldığı da görülmektedir. Bu nazım şekillerine bakıldığında elli ikisinin kasidenin tanımında verilen "ilk beytin kendi içinde kafiyeli" (Çavuşoğlu, 1986: 20) olması gerektiği kuralına, diğer altısının ise "kıt'a"nın tanımında verilen "matla ve mahlas beyti bulunmayan nazım şekli" (İpekten, 1999: 52) tarifine uyduğu anlaşılmaktadır. Mertol Tulum ve M. Ali Tanyeri tarafından tenkitli metni hazırlanan *Nevî Dîvânı*'nda 52 gazel, 6 kıt'a, 1 tarih, 1 küçük mesnevi, 4 terki-i bend, 4 terci-i bend, 1 müsemmen, 2 müseddes, 1 tesdis, 2 tahmis, 1 muhammes, 4 murabba, 559 gazel, 82 "Mukatta'lar" başlığı altında "nazm"lar ve kısa "kıt'a"lar, 11 rubâî ve 15 müfred bulunmaktadır. Bu makalede, tespit edilen bu duruma göre adlandırmalar yapılacaktır. Bu çalışmanın kapsamına şairin 52 kasidesi, 6 kıt'ası, 1 tarih ve mersiye olarak yazılmış olan 1 terki-i bendi dâhil edilmiştir.²

Araştırmalar sonucunda şairin tarihe kaynaklık edebilecek manzumeleri, Nevî'nin kendilerine şiir yazdığı "Padişahlar" (diğer saltanat üyeleri de dâhil), "Sadrazamlar" ve Nevî'nin hayatında yeni bir tespit olabilecek "Mihâloğlu Süleyman Beg" başlıkları altında incelenecektir. Şairin *Divan*'ında karışık olarak yer alan şiirleri, padişahların saltanat dönemleri ve sadrazamların görev sürelerinden yola

² Nevî'nin şiirlerinden alınan örnek beyitler Mertol Tulum ve M. Ali Tanyeri (1977) tarafından hazırlanmış olan *Nevî Divanı* (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fak. Yayınları) adlı çalışmadan alınmış ve oradaki kaside ve beyit numaraları verilmiştir. Transkripsiyon harflerinin hepsi kullanılmamış, uzatmalar, ayn ve nazal işaretleri gösterilmiştir.

çıkılarak kronolojik bir sıraya sokulacaktır. Tarihi kaynaklardan da faydalanılarak Nevî'nin şiirlerinde konu edinilen olayların tarihlerinden, bu şiirlerin yazılmış olabileceği tarih ya da dönemler ile şairin bu olaylara bakışı tespit edilmeye çalışılacaktır.

I-Padişahlar

Nevî, *Dîvân*'ında dört Osmanlı padişahına kasideler sunmuş, şiirler yazmıştır. Bunlar; Kânûnî Sultan Süleymân (1 kaside), II. Selim (1 kaside), III. Murad (8 kaside, 3 kıt'a, 1 terki-i bend) ve III. Mehmed (5 kaside, 1 terki-i bend, 1 muhammes, 1 murabba)'dir. *Dîvân*'da kasideler karışık şekilde verilmiştir. Ancak inceleme yapılırken tarihi bir sıra gözetilmiştir.

I.1. Kânûnî Sultan Süleymân (Saltanatı: 30 Eylül 1520-7 Eylül 1566)

Yavuz Sultan Selim'in oğlu olan Kânûnî Sultan Süleymân, 6 Kasım 1494'te Trabzon'da doğmuş, 7 Eylül 1566'da Zigetvar/Sigetvar'da vefat etmiştir. Babasının ölümü üzerine 30 Eylül 1520'de tahta geçmiş ve 46 yıl tahtta kalmıştır. Batıların "Muhteşem" diye adlandırdıkları Süleyman, kanun koyuculuğundan dolayı Kânûnî olarak anılmıştır. Şair ve ilim adamlarını himaye eden, özellikle de Bâkî'yi korumasına alan padişahın kendisi de "Muhibbî" mahlasıyla şiirler söyleyen, çok geniş divana sahip bir şairdir (Emecen, 2010: 62-74; Sakaoğlu, 2015: 124-144; Ak, 2010: 74-75).

Nevî Dîvânı'nda Kânûnî Sultan Süleymân için yazılmış sadece bir kaside bulunmaktadır. On birinci sırada bulunan bu kaside "*Berây-ı Sultân Süleymân der-Güzerân-ı Ū Bâ-Edirne*" başlığını taşımakta ve 28 beyitten meydana gelmektedir. Oğlu Nevîzâde Atâyî tarafından yazılan *Şakâik Zeyl*'nde, hocası Âhîzade Mehmed Çelebi'nin 962/1555 yılında Edirne Bâyezîdiye Medresesine tayini üzerine ona çok bağlı olduğu için onunla gittiği ve Safer 971/Eylül-Ekim 1563 tarihinde hocasının Süleymaniye Medresesine tayin edilmesiyle İstanbul'a döndüğü yazılıdır (Donuk, 2017: 1135). Kaynaklarda Padişah'ın 1555-1556 kışını Edirne'de geçirdiği ve Edirne'yi çok sevdiği için her yıl buraya gitmeyi adet edindiği söylenmektedir (Emecen, 2010: 70). Bu kasidenin, şairin Edirne'de bulunduğu bu 8 sene zarfında yazılmış olduğu düşünülmekte, ancak kesin bir tarih tespit edilememektedir. Kasidede padişah bütün padişah övgülerinde olduğu gibi adaleti, kahramanlığı, dini koruyucu olması, cömertliği ile anılmaktadır. İran padişahlarının, Kânûnî'nin ordusundaki askerlerin en aciz bekçileri bile olamayacağını söyleyerek padişahı methetmektedir. Şair, kasidenin ilk beytinde sabah güneşini, gecenin karanlığını keserek dünyayı aydınlatan bir savaşçı olarak betimlemektedir. Hemen ardından da methiyeye geçmiştir. 26. beyitte bu kasidenin muradına erişememiş Nevî'den, Padişah'a "zayıf bir karınca" ya da "çekirge ayağı kadar küçük bir hediye" olduğunu söylemiştir:

Aldı sevâd-ı şâmî olup tığ-ı hûr 'ıyân
Rûm illeri bu havf ile gösterdi inkyâd (K.XI/b.2)

Şâhenşeh-i zamâne Süleymân-ı dîn-penâh
Serdâr-ı milk-i şer' ü süvâr-ı reh-i cihâd (K.XI/b.5)

Serheng-i kemter olmaya cünd-i sipâhına
Nûşinrevân ü Sencer ü Dârâ vü Keykubâd (K.XI/b.7)

İy şehriyâr-ı baht u sezâ-vâr-ı tâc ü taht
Vehhâb-ı 'adl ü bânî-i dîn hâdim-i fesâd (K.XI/b.15)

Mûr-ı za'îf ü ricl-i cerâd oldı fî'l-mesel
Bu tuhfe-i hakîr ile Nevî-i nâ-murâd (K.XI/b.26)

I.2. II. Selim (Saltanatı: 30 Eylül 1566-15 Aralık 1574)

“Sarı Selim” olarak da bilinen II. Selim, Kânûnî Sultan Süleyman ve Hürrem Sultan’ın oğludur. 28 Mayıs 1524’te İstanbul’da doğmuş, 15 Aralık 1574’te yine burada vefat etmiştir. Sefere gitmeyen padişahların ilkidir. Yeniçerilerle sıkıntılar yaşamış, bunlara paralar dağıtarak biraz olsun sakinleşmelerini sağlamıştır. Bundan sonra yönetimi damadı Sokullu Mehmed Paşa’ya bırakarak kendisini eğlenceye vermiştir. Eğlenceyi çok sevdiği ve sık sık içki meclisleri düzenlediği kaynaklarda belirtilmektedir. Saltanat süresi 8 yıldır. “Selimî” ve “Tâlîbî” mahlasıyla şiirler yazmıştır (Emecen, 2009: 414-418; Sakaoğlu, 2015: 145-155; Uzunçarşılı, 2009: 40-41).

Nevî Dîvân’ında II. Selim için yazılmış bir şiir bulunmaktadır. *Dîvân*’da yirmi sekizinci sırada bulunan “*Berây-ı Sultân Selim Hân*” başlıklı bu kaside 25 beyitten oluşmaktadır. Bu şiirin de tarihi tespit edilememektedir. “Nergis” redifli kasidenin nesib bölümü “bahariyye”dir. Gül bahçesindeki unsurlar Osmanlı’nın teşkilat yapısındaki çeşitli unsurlara benzetilmektedir. Gül ve laleyi kızıl külah giymiş birer devşirmeye benzeten şair, nergisin de yeniçeriler gibi altın renkli bir taç taktığını söylemektedir. M. Zeki Pakalın, “Devşirme” maddesinde Acemi oğlanlar ocağına alınan Hıristiyan çocukların kaçmamaları ve değiştirilmemeleri için kızıl kaba ve sivri külah giydirilerek tedbir alındığını belirtir (1993-1: 444, 447). Şair de aşağıdaki beyitte bu duruma gönderme yapmaktadır:

Kızıl külâh ile devşürmedür gül ü lâle
Geyer yeniçeriler gibi tâc-ı zer nergis (K.XXVIII/b.5)

Yine diğer bir beyitte şair, nergisi gül bahçesinde gül gelinin önünde giden “legençelü kullukçu” olarak tasvir etmektedir. Karakullukçular, Acemi oğlanlardan Yeniçeri ocağına seçilen oda hizmetlerinde kullanılanlar için söylenmektedir (Pakalın, 1993-2: 198).

Gider önünce ‘arûs-ı gülün çemenlerde
Başı legençelü kullukçudur meger nergis (K.XXVIII/b.5)

On ikinci beyitte II. Selim’in cömertliğinden bahseden şairin, bu kasideyi Padişah’tan “sahn” adı verilen medreselerde görev talep etmek için yazdığı ve “gül bahçesine henüz kabul edilmeyen nergis” olarak kendisini kastettiği anlaşılmaktadır. Kendisine hocalık verildiğinde çok mutlu olacağını belirten Nevî, sarayda Padişah’ın kapısının toprağının süpürgesi olmayı çok istediğini söylemektedir:

Henüz olmaz idi sahn-ı gülşene dâhil
‘Înâyetin nazarı olmasa eğer nergis (K.XXVIII/b.20)

N’ola dikilse gözüm ol cenâb-ı ‘âfiye
Ki bu mu’âmeleden itmedi zarar nergis (K.XXVIII/b.21)

Nite ki sahn-ı çemende libâs-ı sebz geyüp
İde nesîm-i bahâr ile cilveler nergis (K.XXVIII/b.24)

Hemîşe hurrem ü handân olup gül-i bahtuñ
Sarâyüña ola cârûb-ı hâk-i der nergis (K.XXVIII/b.25)

I.3. III. Murâd (Saltanatı: 21 Aralık 1574-16 Ocak 1595)

III. Murad II. Selim ve Nur Banu Sultan'ın oğludur. 4 Temmuz 1546'da Manisa'da doğmuş ve 16 Ocak 1595'te vefat etmiştir. Saltanatı boyunca İstanbul'dan hiç ayrılmamıştır. Padişahlığı zamanında annesi ve eşi Safiye Sultan gibi saraydaki kadınların ve Hoca Sadeddin Efendi gibi çevresindeki bazı kişilerin etkisinde çok kalmıştır. Kaynaklarda zevke düşkün, eğlenceyi seven yapısından dolayı etrafında yanlış kişiler bulundurduğu ve bu kişilere timar ve kapıkulluğu gibi görevler verdiği için timar sistemini bozarak çöküşü başlattığı söylenmektedir. Hatta onun zamanında rüşvet almanın yolu açıldığı ve bizzat kendisinin de rüşvet aldığı belirtilir. Yetenekli, iyi eğitim görmüş, dinine çok bağlı, cömert, neşeli, halim selim tabiatlı olan Padişah, hat sanatında da mâhirdir. Saltanatı döneminde divan şiiri zirveye ulaşmış, kendisi de Muradî mahlasıyla dinî ve tasavvufî şiirler yazmıştır (Kütükoğlu, 2006: 172-176; Sakaoğlu, 2005: 156-173; Danişmend, 1972: 1-141; Uzunçarşılı, 2009: 44). Nevî'nin en çok şiir yazdığı padişah III. Murad'dır. Bunun nedeni hiç şüphesiz III. Murad'ın, şairi şehzadelerine hoca olarak seçmesi ve ona çok saygı göstermesidir.

Bütün kaynaklarda II. Selim'in ölümü üzerine III. Murad'ın babasının ölümünü haber alışı, ondan sonra Manisa'dan İstanbul'a geliş süreci ve tahta geçişi anlatılmaktadır (Danişmend, 1971: 421-422; Danişmend, 1972: 1-10; Uzunçarşılı, 2019: 42; İpşirli, 1999-1: 99-103). Kaynaklarda verilen bilgilere göre padişah vefat ettiğinde veliahd şehzade payitahta ulaşıncaya kadar padişahın ölümü herkesten saklanmakta ve yeni padişah saraya ulaştığında padişahın vefatı ve yeni padişahın tahta geçiş haberi ilan edilmektedir. Ardından devlet büyükleri matem elbiselerini giyerek yeni padişahın cülus ve bi'at törenini yerine getirmektedirler. Daha sonra vefat eden padişahın ve boğdurulan şehzadelerin cenaze törenleri yapılmakta, beş gün giyilen matem elbiseleri çıkarıldıktan sonraki gün cülus tebriki gerçekleştirilmektedir.

III. Murad'ın tahta çıkışına yazdığı "Cülûsiyye"ler:

Nevî, *Dîvân*'ında III. Murad'ın tahta çıkışına iki kaside yazmıştır. Bunlardan ilki yirmi dokuzuncu sırada bulunan, "*Berây-ı Tehniyet-i Cülûs-ı Sultân Murâd*" başlıklı kasidesidir. Bu kaside 45 beyitten meydana gelmektedir. Diğer ise padişahın tahta çıkışı kışa denk geldiği için olsa gerek "şitaiyye" olarak kaleme alınmıştır. Otuz sekizinci sırada bulunan "*Şitâ'iyye Berây-ı Sultân Murâd Hân*" başlıklı bu kaside, 41 beyitten meydana gelmektedir.

III. Murad'ın cülus tebriki 13 Ramazan 982/27 Aralık 1574 Pazartesi günü yapılmıştır. Nevî, bu kasidelerini yeni Padişah'a bu tarihte sunmuş olmalıdır. Şair, Padişah'ın tahta çıkışını anlattığı beyitlerde, Sultan Murad'ın nöbetinin sırası geldiğinde herkesin ve her şeyin ona boyun eğdiğini ve o tahta çıkınca tahta çöplere bile can gelerek taze fidanlar yetiştğini söylemektedir:

Zamâne râm u zemîn şâdgâm u baht be-kâm
Cihân mutî' u melek bende vü felek meyyâl (K.XXIX/b.11)

Meger ki nevbet-i devr-i Murâd Hân oldı
Baş egdi kullığına ser-keşân-ı câh u celâl (K.XXIX/b.12)
Bitürdi feyz irişüp çûp-i tahta tâze bahâr
Geçince cân gibi sen tahta iy şeh-i devrân (K.XXXVIII/b.21)

Nev'î de bu kasidelerinde divan şiirinde padişah medhiyelerinde kullanılan övgü kalıplarıyla III. Murad'ı övmektedir. Şair, Padişah'ın insanların en seçkini, bütün dünyanın göz bebeği ve Allah'ın gölgesi olan halifelerin yegânesi olduğunu söylemektedir. III. Murad cesur, adil, yumuşak huylu ve ağırbaşlı bir padişaktır. Hatta o kadar adildir ki onun adaletinden ötürü toprak emniyet içinde rahatlıkla sırt üzeri uyuyabilmektedir. Şahın kapısında alçak yaratılışlı olan Nev'î, ancak onu övmekle nam ve nişan bulabilir:

Medâr u maksad-ı âfâk u zübde-i 'âlem
Güzîn-i zümre-i âdem güzîde-i emsâl (K.XXIX/b.13)

Dilîr-i 'arsa-i devlet emîr-i rûy-i zemîn
Yegâne-i hulefâ zill-ı İzid-i müte'âl (K.XXIX/b.14)

Hacâlet-i kef-i cûduñla muztarîb derya
Hicâb-ı hilm ü vakâruñla kûh sâmit ü lâl (K.XXIX/b.27)

Revâ budur uyuya hâk arkası üzre
Zemîne ma'deletüñ virdi çünkü emn ü emân (K.XXXVIII/b.33)

Şehâ kapuñda senüñ Nev'î-i hakîr-nihâd
Diler ki midhat-i şânuñla bula nâm u nişân (K.XXXVIII/b.35)

Bu kasideler de diğer divan şairlerinin yazmış oldukları “cülûsiye”lerde olduğu gibi yeni padişahı tebrik ve onu medhetmeye yöneliktir. Tahta çıkış süreci ya da olaylarla ilgili ayrıntılı bilgiler bulunmamaktadır. Ayrıntılar tarihî kaynaklarla desteklenmektedir.

Şehzade Mehmed'in sünnet düğünü için yazdığı “Sûriyye”:

Belki de döneme damgasını vuran ve üzerine pek çok “sûriyye” yazılan olay, III. Murad'ın oğlu şehzade Mehmed için 1582 yılında düzenlemiş olduğu sünnet düğünüdür. İmparatorluğun bütün ihtişamının ortaya konulduğu bu sünnet düğünü, tarih kitaplarında ve çeşitli “sûrname”lerde anlatılmıştır. İsmail Hamî Danişmend, “Bin bir gece masalları”nı bile geride bırakacak bu düğünün 29 Mayıs 1582'de başladığını ve 24 Temmuz 1582 Salı günü bittiğini, toplamda 57 gün sürdüğünü söyler (Danişmend, 1972: 58-59). Selânikî, *Tarih*'inde sünnet için yapılan bütün hazırlık aşamalarını, çağrılacak misafirlerden, dağıtılacak paraya, yapılacak eğlencelerden kimin nereye oturacağına kadar planlanan her şeyi anlatmıştır. Padişah, törenleri düğün öncesi tamir ettirilen ve tören için hazırlanan İbrahim Paşa'nın At Meydanı'ndaki sarayından izlemiştir (İpşirli, 1999-1: 131-136). Bu düğüne Doğu ve Batı ülkelerinden pek çok padişah ve heyet davet edilmiş ve bunlara ziyafetler verilmiştir. Bu sünnet düğünü kaleme alan Türk tarihçiler yanında yabancı heyetlerle gelen ve düğünde gördüklerini kaleme alan tarihçiler de bulunmaktadır (Özkan, 2003: 89-110).

Nevî de bu sünnet düğünü dolayısıyla Padişah'a bir kaside sunmuştur. *Dîvân*'da on üçüncü sırada bulunan bu kaside “*Kasîde-i Dürer-Bâr der-Evsâf-ı Sûr-ı Şehriyâr Sultân Murâd Berây-ı Şehzade Sultân Mehmed*” başlığını taşımakta ve 49 beyitten meydana gelmektedir. Şair, düğündeki eğlenceleri betimlemiş, ancak Şehzade'nin sünnet olma merasimini anlatmamıştır. Bundan dolayı şairin bu kasideyi sünnet düğünün sonlarına doğru, sünnet olayı gerçekleşmeden önce yazdığı anlaşılmaktadır.

Şair, devrin sosyo-kültürel hayatını yansıttığı kasidesinde sünnet düğününü çok canlı bir şekilde betimlemektedir. Bir “bahariye” olarak başlayan kasidede, saçılık saçma (b.1), herkesi düğüne okuma (davet) (b.2), müzik ve eğlenceler (b.3-6) yeme-içme eğlenceleri (b.7), yapılan çeşitli gösteriler ve aydınlatmalar (b.9-12, 14, 16), halkın gösterilere yoğun bir şekilde katılımı (b.13), halka verilen ziyafet ve hediyeler (b.15) doğa unsurlarıyla benzetmeler yapılarak anlatılmaktadır. Daha sonra Şehzade'nin sünnet düğünü tasvir edilmektedir. Pek çok padişah ve misafir, sultanın vezirine saf bağlamıştır. Mahşeri bir kalabalık vardır (b.19). İbrahim Paşa'nın sarayı ve minareler özel olarak ışıklandırılmıştır. Şehzade onların arasında bir fidan gibi durmaktadır (b.21). Şehzade'nin at üstünde kalabalığın arasından gelişi nehir kenarındaki bir serviye benzetilmiştir (b.22). Daha sonra “medhiye”nin yer aldığı bölümde Padişah, “din, devlet ve izzetin sahibi, bilgin, adaletli, hikmetli düşünceli (b.24), yumuşak, ağırbaşlı, cesur ve heybetli” gibi sıfatlarla vasıflandırılmıştır (b.24-26):

Bir subh-dem ki sûr-ı güle ebr-i nevbahâr
Gönderdi jâleden saçılık dürr-i bî-şümâr (K.XIII/b.1)

Reftâra geldi serv eline şem'-i sebz alup
Ezhârî sû-be-sû okıdı gülşene hezâr (K.XIII/b.2)

Hep gökde istediklerini yirde buldı halk
Hiç itmez oldılar revîş-i çarha i'tibâr (K.XIII/b.15)

Ol gün ki sûr-ı sünnet-i sultân için seher
Gülgûn-ı çarha Husrev-i hurşîd olup süvâr (K.XIII/b.17)

Gün gibi altun üsküf ile şehriyârlar
Saf bağlamışdı âsaf-ı sultâna sad hezâr (K.XIII/b.18)

Ol esb-i bâd-pây ile ol kadd-i ser-firâz
Bir cûybâr idi kim ide servi der-kenâr (K.XIII/b.22)

Sultân-ı dîn ü devlet ü 'izzet Murâd Hân
Dânâ-yı re'y-i hikmet ü Dârâ-yı dâd-gâr (K.XIII/b.24)

O dönem İranlılar'la bir takım sıkıntılar yaşandığı, bu sıkıntıların haberinin Padişah'a ulaştığında sünnet merasimi için İran heyetine ayrılan yerlerin kaldırıldığı tarihi kaynaklarda belirtilmektedir (Özkan, 2003: 98). Şair de kasidesinde Şii-İran'ı “Kızılbaş” olarak niteleyerek onlara inadı bırakmalarını söylemekte ve Osmanlı'yı doğana, İran'ı da bir horoza benzeterek İran'ı aşağılamaktadır:

Şehbâz ile husûmete kâdir midür horoz
Terk eylesün 'inâdı kızılbaş-ı nâ-bekâr (K.XIII/b.29)

Şaire göre diğer ülkelerden gelen hükümdarlar bu düğüne hizmet etmeye gelmişlerdir. Bunlar; Türk, Hoten, Yemen, Hind, Keşmir ve Kandehar hükümdarlarıdır. Şaire göre Çin Fağfuru ve İran Kısrası böyle bir geleneği bilmediği için kâse yalamaya gelmemişlerdir. Bu sözlerden sünnet düğününde Çin Fağfuru ve İran Şahı'nın bulunmadığı, şairin bu hükümdarları Osmanlı Devleti'yle olan sorunlardan dolayı küçümsediği görülmektedir. Diğer ülkelerin yöneticilerinin ise hazır bulunduğu anlaşılmaktadır. 33. beyitte "sünnet-i Muhammed" tamlaması tevriyeli olarak kullanılmıştır:

Sûr-ı azîm-i sünnetine hizmet itmege
Cem' oldı serverân-ı selâtin-i her diyar (K.XIII/b.30)

Hâkân-ı Türk ü hân-ı Hutun hâkim-i Yemen
Râyân-ı Hind ü dâver-i Keşmir ü Kandehâr (K.XIII/b.31)

Bilmez düğün evin ki gele kâse-lis ola
Fağfûr-ı mülk-i Çin ile Kısra-yı tâc-dâr (K.XIII/b.32)

Hep sünnet-i Muhammed'e cem' oldı ümmeti
A'dâ-yı ehl-i sünnete la'net hezâr bâr (K.XIII/b.33)

Daha sonra fahriye bölümüne geçen şair, kendisi de kurulan bu ziyafetlere katılıp nasiplenmeyi istemektedir. Kendi şiirinin çok değerli olduğunu, onu ancak Padişah'ın satın alabileceğini söylemekte ve dua ederek kasidesini tamamlamaktadır:

Tutdı cihânı gün gibi kurs-ı ziyâfeti
Olsam 'aceb mi ben dahi bir zerre behre-dâr (K.XIII/b.37)

Ağır bahâludur kim alur dürr ü gevheri
Geldüm ki 'arz idem saña iy şâh-i kâmgâr (K.XIII/b.40)

Nat'-ı cihânda şâh ile şehzâde var olup
Erkân-ı devleti ola bâkî vü pâydâr (K.XIII/b.49)

Şehzade Mustafa'ya hoca olmasına teşekkür için yazdığı kaside:

Şair, kırk yedinci sıradaki "Şehzade Sultân Mustafa'ya Hâce Olduklarında Sultan Murâd'a Virmişler" başlıklı kasidesini III. Murad'ın kendisini şehzade hocası olarak taltif etmesinden sonra yazmıştır. Nev'î-zâde Atâyî, *Şakâ'ik Zeyli'*nde babasının 22 Rebiülevvel 998/29 Ocak 1590 tarihinde Seyrek-zâde yerine Bağdat kadısı olarak atandığını, ancak oraya gitmek nasip olmadan III. Murad tarafından 8 Rebiülahir 998/14 Şubat 1590'da Şehzâde Mustafa'ya hoca olarak tayin edildiğini söyler. Daha sonra diğer şehzadelerden Bâyezid, Osman ve Abdullah da şairin talebeleri arasına girmiştir (Donuk, 2017: 1136-1137). Çok iyi medreselerde görev yapan âlim ve şâir olan Nev'î'ye, III. Murad tarafından da çok değer verildiği, hatta âdet olmadığı hâlde Padişah'ın onu gördüğünde ayağa kalktığı söylenmektedir

(Uzunçarşılı, 2019: 532). Şairin, bu kasidesini 1590 yılının şubat ya da mart aylarında yazdığı anlaşılmaktadır. Şair, 12 beyitten meydana gelen bu manzumesinde ilimle ilgili 4 beyitlik bir girişten sonra Padişah'ın iltifatına nasıl layık olduğu hususunda şaşkınlığını dile getirmektedir. Medhiye bölümünden sonra fahriye bölümüne geçen şair, burada içinde sakladığı mana incilerini açabileceği bir inci tanesini bulduğu için mutlu olduğunu belirtir. Buradaki inci tanesinden Şehzade Mustafa kast edilmektedir:

Mu'allim saña iy gönül ne sihr öğretti kim olduñ
Sezâ-yı iltifât-ı pâdişâh-ı milk-i 'Osmânî (K.LXVII/b.5)

Bu deñlü gevher-i ma'nâyı beslerdüm bi-hamdi'llah
Dür-i yek-dâneyi buldum açıldı gevherüñ kâmî (K.LXVII/b.10)

III. Murad'a yaptırılan köşk için yazdığı "Kasriyye":

Bir diğer kaside ise Koca Sinan Paşa'nın III. Murad için yaptırmış olduğu köşk hakkında yazılandır. Günümüzde "Topkapı Sarayı" denilen "Sarây-ı Hümayûn" sınırları içinde, sahil köşklere serisinden olan Sinan Paşa Köşkünün, "İncili Köşk" ya da "Çayır Köşkü" olarak da adlandırıldığı anlaşılmaktadır. Köşkün inşasına 1590'da başlanmış ve Şaban 999'da yani 22 Haziran 1591'de tamamlanarak III. Murad'a sunulmuştur. Bu köşk *Selânikî Tarihi*'nde oldukça geniş bir şekilde tasvir edilmektedir (Eyice, 2000: 278; İpşirli, 1999-1: 243-246). Yukarıda verilen bilgilerden bu şiirin, 1591 yılının Haziran ayının son günlerinde yazılmış olduğu anlaşılmaktadır. İkinci sırada bulunan ve bu köşk için yazılan "*Berây-ı Sultân Murâd 'Aleyhi'r-Rahme' der-Vasf-ı Kasr-ı Sinân Pâşâ*" başlıklı bu kaside, 16 beyitten meydana gelmektedir. İlk 9 beyitte bu kasrın özellikleri anlatılmaktadır. Onuncu beyitle birlikte Sultan Murad övgüsüne geçilmektedir:

Zihî kasr-ı zibâ zihî tâk-ı a'lâ
Zemîni mücellâ zamânı mutallâ (K.II/b.1)

İki mısra' ile kapısı bu kasruñ
'Aceb matla'-ı hûb u mazmûn-ı garrâ (K.II/b.9)

III. Murad için yazdığı tasavvufî kasidesi:

III. Murad adına yazmış olduğu bir diğer kaside ise on ikinci sırada bulunan ve "*Hikmetü'l-Ahrâr Gül-i Sad-Berg Berây-ı Sultân Murâd*" başlıklı manzumesidir. 100 beyitten meydana gelen bu kaside, dinî-tasavvufî içeriklidir. İçinde hikmetli sözlerin bulunan bu şiirde Nevî, bütün tüylerinin beyazladığını ve 60 yaşında olduğunu söylemektedir. Şair, 1533-34 yıllarında doğduğuna göre bu kasideyi 1593-94 yıllarında yazmış olmalıdır. Kasidede aşk yoluna girmekten, sâlik olmaktan, bu yola girilince dünyayı, dünya malını terk etmekten, doğru yolda gitmekten ve "insan-ı kâmil" olmak için gerekli özelliklerden bahsedilmektedir. Son iki beyitte ise Padişah'a dua edilerek şiir bitirilmektedir:

Şimdi ol tesvîd-i bî-sûdum idüp bir bir beyâz
Ağarup müyüm sefid oldı siyâhum ser-te-ser (K.XII/b.15)

Hâsılum sıfır u sinîn-i 'ömr sittîn oldı âh
Bâd-ı âhum olmadı varlık yüzinden perde-der (K.XII/b.16)

Fâriğu'l-bâl ol eger uçmak dilerseñ bâl açup
Çünkü sen bir 'âlem-i bâlâya istersin sefer (K.XII/b.27)

Hubb-ı mâl ü câh için cehl ile kılma terk-i ser
'Ârif ol kıl terk-i zer atduñ dimekdür çünkü der(K.XII/b.30)

"İdiyye":

On dördüncü sırada bulunan ve "*İdiyye Berây-ı Sultân Murâd*" başlıklı bu kaside 31 beyitten meydana gelmektedir. 21-26. beyitler arası "tegazzül" bölümü vardır. Beyitlerde oruçla ilgili ifadeler bulunmasından kasidenin Ramazan Bayramı için yazılmış olduğu anlaşılmaktadır. Şair kendisine Sultan Murad'a kemer bağlayıp hizmetine girmesini söylediğine göre bu kasideyi şehzadelere henüz hoca olarak atanmadan önce yazmış olmalıdır. Ancak bu şiirin de tarihi tespit edilememektedir.

'İşk ehline dâ'im elem-i savm u riyâzat
Ağyara hemîşe ni'am-i 'ide salâdur (K.XIV/b.10)

Bağla kemer-i hizmeti Sultân Murâd'a
Kim tâbî'-i fermânı anuñ hükm-i kazâdur (K.XIV/b.13)

Kendisinin III. Murad'a müjdecî olarak görevlendirilmesine:

Kırk altıncı sırada bulunan "*Şam Beglerbegisine Virilen Kılıç ve Kalkanun Müjdesi Kendülerine Virildükde Sultân Murâd'a Virmişler*" başlıklı kaside 16 beyitten meydana gelmektedir. Şam Beylerbeyi'ne verilecek hediyelerin müjdelenmesi için kendisine görev verildiğine göre, bu kaside şairin saraya yakın olduğu zamanlarda yani şehzade hocası olduktan sonra yazılmış olmalıdır. Ancak şiirin yazılış tarihi yine tespit edilememektedir. Şiirde, Beylerbeyi'ne hil'at giydirildikten sonra verilecek hediyelerin, kılıç ve kalkan olduğu anlaşılmaktadır. Şair, kendisine bu görev verildiği için çok mutludur:

Seher kim kasr-ı çarhuñ husrev-i hurşîd-i rahşânı
Sipihri-zâle bir altunlu hil'at kıldı erzânî (K.XLVI/b.1)

Du'â-yı seyf okurdum sanki vird-i subh-gâhumda
Getürdiler önüme bir mücevher tığ-ı bürrâmı (K.XLVI/b.2)

Meğer kim kullarından birine şâh-ı felek-rütbet
Seza görmüş 'atâ-yı hil'at-i teşrîf-i hâkânî (K.XLVI/b.3)

Beşâret hizmetin ben bendesine eylemiş ihsân
Kim ol ihsân ile mecmû' ola kalb-i perişânı (K.XLVI/b.4)

Nite kim her seher tîgîn çeküp İsfendiyâr-ı mihr
Elinde Zâl-i gerdûnuñ şeb-i târ ola kalkânı (K.XLVI/b.15)

Kapuñdan hil'at-i teşrif geysün husrev-i hâver
Eliñden câm-ı zehr-âlûd içsün şark sultânı (K.XLVI/b.16)

Şairin kendi oğlunun sünnet düğününe padişah'ı davet için yazdığı kıt'a:

Elli dördüncü sırada bulunan “*Berây-ı Sultân Murâd der-Sûr-ı Sünnet-i Mahdûm-ı Hîş*” başlıklı kıt'a, 18 beyitten meydana gelmektedir. Nevî, oğlu Atâyî için bir sünnet düğünü yapacağı zaman III. Murad'ı davet etmek için huzuruna gider. Atâyî 1583 yılında doğmuştur (İpekten, 2014). Şiirin tarihi tespit edilememekle birlikte sünnet düğününü Nevî'nin şehzade hocalığı sırasında yapılmış olduğu anlaşılmaktadır. Bu da şairin hocalığa başlama zamamı ve III. Murad'ın ölümüne kadar geçen yani 1590-1594 yılları arasındaki bir zaman dilimine tekabül etmektedir. Şair, şiirinde mumla düğüne davet etme âdetinden bahsederek Padişah'ı da bu şekilde davet etmeye gittiğini, III. Murad'la bir saat boyunca sohbet ettiklerini anlatmaktadır. Şairin bu durumdan oldukça mutlu olduğu da anlaşılmaktadır:

Kasd eyleyüp tahâretine bende-zâdenüñ
İcrâ-yı sünnet eylemege niyyet eyledük (Kt.LIV/b.1)

Mûm ile düğüne okumak 'âdet olmağın
Alduk ele çerâğumuzu cür'et eyledük (Kt.LIV/b.3)

Dervîş-veş kapuña getürdük çerâğumuz
Sen şehriyâr da'vetine himmet eyledük (Kt.LIV/b.4)

Bir mûr himmet ile Süleyman konuklamış
Mûruz ki himmet eyle seni da'vet eyledük (Kt.LIV/b.5)

Sofi irişmez aña hezâr erbâ'in ile
Bir bezm-i hâsa mahrem olup halvet eyledük (Kt.LIV/b.7)

Bir sâ'at içre sâha-i 'arşa 'urûc idüp
Kerrûbiyân-ı 'izzet ile sohbet eyledük (Kt.LIV/b.9)

III. Murad'dan oğlu Atâyî'ye vazife talep etmek için:

Atâyî ile ilgili bir başka şiir de Nevî'nin Sultan Murad'dan oğluna bir vazife rica etmek için yazdığı elli üçüncü sıradaki kıt'adır. “*Kıt'a Berây-ı Sultân Murâd der-Recâ'-i Vazife be-Mahdûm-ı Hîş*” başlıklı bu kıt'a 16 beyittir. Ancak bu şiirin başlığının yanlış olduğu, vazife istenilen Padişah'ın III. Mehmed olması gerektiği düşünülmektedir. Çünkü Atâyî 1583 yılında doğduğuna göre III. Murad vefat ettiğinde henüz 12 yaşındadır. Bu yaş, bir çocuğun devlet görevi alabilmesi için oldukça küçüktür. Şiirinde, Padişah'a çeşitli sıfatlarla seslenen şair, kendisinin kapısında çok çalıştığını ve artık yaşlandığını, çok yetenekli genç bir oğlana sahip olduğunu, ancak oğlunun bir işinin olmadığını, bu yüzden de sürekli ağladığını,

Padişah'ın kapısında bir vazife istediğini söylemekte ve Padişah'ın kimseyi kapısından çevirmeyeceğini belirtmektedir.

Sultân-ı kâmgâr u hıdv-i kerem-güzâr
Mahdûm-ı ehl-perver ü ferzâne-i kibar (Kt. LIII/b.3)

Pîr oldı şimdi zâde-i tab'ı dükendi hep
Bir dürr-i pâkî var sadef-i dehre yâdigâr (Kt. LIII/b.5)

Ya'nî ki bende-zâde-i bâb-ı sa'âdetün
Ki_ oldı cüvân iken kapuña 'abd-i ihtiyâr (Kt. LIII/b.8)

Yokdur vazîfesi ki mühimmâta sarf ide
Akça yirine gözleri yaşın ider nisâr (Kt. LIII/b.10)

Muhtâc ider mi gayra kulin gayret eyleyen
Kul müste'ârı geysel olur mâlikine 'âr (Kt. LIII/b.11)

Kullık vâzifesin diler iy şâh-ı muhterem
Kânûn-ı lutfâ himmetüni eyle sâz-kâr (Kt. LIII/b.14)

III. Murad'ın iyileşmesine:

Kaynaklarda III. Murad'ın ölmeden önce “mesane zahmeti” ya da soğuk algınlığına yakalandığı, bu yüzden halk arasında hastalığının arttığı yönünde dedikoduların çıktığı, halkı yatıştırmak için Padişah'ın sağlığına kavuştuğu haberinin verildiği, III. Murad'ın vefatının saray çevresinden bile saklandığı söylenmektedir (Kütükoğlu, 2006: 175; İpşirli, 1992: 425-426). Nev'î de Padişah'ın iyi olduğu haberine sevinmiş olmalı ki ona elli beşinci sırada bulunan “*Kit'a Berây-ı Sultân Murâd der-İfâkat ez-Maraz*” başlıklı, 19 beyitten oluşan bir şiir yazmıştır. Kasidenin yazılış tarihi Ocak 1595 olmalıdır. Bu şiirde şair, Padişah'ın iyileşmesinden dolayı Allah'a şükretmekte ve ömrünün uzun olması için ona dua etmektedir:

Dehân yok bu şükriñ edasına lâyık
Zeban yok bu lutfuñ senasına zâkir (Kt.LV/b.2)

Ki şâh-ı zamanı yeñiden cihâna
Bağışladıñ iy Hayy ü Dâna vü Kâdir (Kt.LV/b.5)

Zamânuñ ola 'ömr-i Nûh'a mu'âdil
Ola devletüñle 'adalet mu'âsır (Kt.LV/b.7)

III. Murad ve şehzadelerin ölümüne yazdığı mersiyeler:

Nev'î'nin III. Murad için yazmış olduğu en son şiir “terkib-i bend” nazım şekliyle yazılmış bir mersiyedir. “*Terkib-i Bend Mersiye-i Sultân Murad ve Şehzâdegân*” başlıklı bu şiir, 11 beyitlik 6 bendden meydana

gelmektedir. Şair, bir bakıma kendisinin hâmişî olmuş III. Murad'ın ölümüne ve kendi elleriyle yetiştirdiği şehzadelerin öldürülmesine çok üzülmüş ve duygularını oldukça lirik bir şekilde ifade etmiştir. Şiir, III. Murad'ın ve şehzadelerin ölümlerinden sonraki birkaç gün içinde yazılmış olmalıdır. Bu da 27-31 Ocak 1595 tarihlerine tekabül etmektedir. Şair, terki-i bendinde böyle bir olayın hayal aynasında bile görülmediğini, nakkaşların bile böyle acayip semboller çizmediğini söyleyerek olay karşısındaki şaşkınlığını ve üzüntüsünü dile getirmektedir:

Böyle hasmın ütmedi hergiz dahi nerrâd-ı hâk
Böyle şeh mât itmedi ferzîn-i çarh-ı hîle-ger (Tkb.B.1/b.4)

Böyle ne bir vâkı'a gösterdi mir'ât-ı hayâl
Böyle ne bir şekl-i hâ'il gördi hassâs-ı basar (Tkb.B.1/b.5)

Yazmadı nakkâşlar böyle temâsîl-i 'aceb
Virmedi vassâflar 'ayn ü nazîrinden haber (Tkb.B.1/b.6)

İkinci bendde şair, Allah'ın gölgesi olarak vasıflandırdığı III. Murad'ın ve “mutlu fidanlar” “saltanat sancağı gibi elif boylu aylar” olarak nitelendirdiği şehzadelerin artık dünya üzerinde kalmadıklarını söylemektedir. Padişah ve şehzadelerinin ölümlerinden duyduğu üzüntüyü dile getirirken feleğe “Sen isteğine kavuşmak için dünyayı Murad'sız bıraktın.” diyerek feryat etmektedir:

Eyledüñ ol sâye-i Perverdigârı zîr-i hâk
Sâyesine varacak bir nahl-i hurrem kalmadı (Tkb.B.2/b.14)

Ol livâ-yı saltanat gibi elif-kad mâhlar
Pür-ham-ı merg oldılar bir tuğ u perçem kalmadı (Tkb.B.2/b.15)

Göz açup yummuşça kalmadı o nûr-ı dideler
Rüzgârım kurretü'l-'aynında 'âlem kalmadı (Tkb.B.2/b.16)

Dâd elünden ey 'adâletsüz felek feryâd ü dâd
Sen murâd alduñ velî dünyâyı kıldıñ nâ-Murâd (Tkb.B.2/b.22)

Beşinci bendde şair, yine Padişah'ın ölümüne duyduğu üzüntüyü dile getirmekte, onun hasretinin gönlünü yaktığını söylemekte ve “Hak Te'alâ ruhunu şad eylesin.” diyerek dua etmektedir. Daha sonra da tahta geçen yeni padişah Sultan Mehmed Han'ın devletinin abad olması için dua etmektedir:

Kanda gitdi kadr ü câh-ı Hazret-i Sultân Murâd
Dağ-ı hasret yakdı câna fûrkat-i Sultân Murâd (Tkb.B.5/b.57)

Hak Ta'âlâ Hân Murâd'ın rûhmı şad eylesün
Devletin Sultân Mehmed Hân'ın âbâd eylesün (Tkb.B.5/b.47)

Şehzadelerin öldürülmeleri, kaynaklarda “kardeş katli” olarak geçen olaylardan sadece biridir. Abdulkadir Özcan, devletin bekası için Osmanlı'nın kuruluş yıllarından itibaren bu şekilde öldürmelerin

olduğunu, Fatih zamanında Kanun hâline getirildiğini söylemektedir (Özcan, 2011: 16-26). Fatih'in çıkarmış olduğu "Teşkilat Kanunnamesi" içindeki "kardeş katli" ile ilgili maddede "Ve her kimesneye evlâdımdan saltanat müyesser ola, karındaşların nizâm-î âlem için katl etmek münâsibdir. Ekser ulemâ dahi tecviz etmiştir. Anınla âmil olalar." ifadeleri bulunmaktadır (Özcan, 2011: 46). Nev'î de bu ölümleri kabul edebilmek için bunun ta geçmişten gelen bir Osmanlı Kanunu olduğunu, unutanların hatırlaması gerektiğini söyleyerek aslında kendisini uyarmaktadır:

Çünkü takdîr-i ezel kânûn-ı 'Osmânî budur
Devr usûlidür ferâmûş eyleyen yâd eylesün (Tkb.B.5/b.54)

I.4. III. Mehmed (Saltanatı: 27 Ocak 1595-21 Aralık 1603)

Şiirlerinde "Adlî" mahlasını kullanan, "Eğri Fatihi" olarak da anılan III. Mehmed, 26 Mayıs 1566'da Manisa'da doğmuş, 21 Aralık 1603'te İstanbul'da vefat etmiştir. İsmi bizzat Sigetvar Seferine giderken doğum haberini alan Kânûnî Sultan Süleyman'ın koyduğu söylenmektedir. Daha önce ihtişamlı sünnet düğününden bahsedilen III. Mehmed, sünnet olduğunda 16 yaşındadır. Sancaktan gelip tahta çıkan son şehzadedir. Kânûnî'den sonra sefere çıkan ilk padişah'tır. Tahta çıktığında dördü yetişkin 19 kardeşini öldürtmüştür. Kaynaklar, III. Murad'ın ölümü üzerine III. Mehmed'in tahta geçiş sürecini oldukça uzun anlatmışlardır. 16 Ocak 1595'te vefat eden III. Murad'ın ölümü III. Mehmed'in 26-27 Ocak 1595 gecesi saraya ulaşınca kadar 11 gün boyunca herkesten saklanmıştır. Saraya ulaştığı gece bi'ât etme töreninde büyük kardeşlerin de bi'ât edip öldürülmek istemediklerini söylediklerini, ancak III. Mehmed'in kafasını çevirdiği söylenir. Ertesi günkü III. Murad'ın ve 19 şehzadenin cenaze törenleri ile babasının diğer cariyeleri ve kız kardeşlerini saraydan uzaklaştırma hikâyesi tarihî kaynaklarda uzun uzun anlatılır (Emecen, 2003: 407-413; Sakaoğlu, 2015: 174-177; İpşirli, 1999-2: 433-436).

Cülûsiyye:

Yukarıda III. Murad'a yazmış olduğu mersiyesinde de üzerinde durulduğu üzere Nev'î, bu duruma çok üzülmüş, ancak "kanun gereği" olduğu için, durumu ve yeni Padişah'ı kabullenmiştir. III. Mehmed'in tahta çıkışı için cülus bahşişi dağıtma törenlerinde kendisi de Padişah'a bir kaside sunmuştur. Bu kaside kırk beşinci sırada bulunan ve 27 beyitten oluşan "*Berây-ı Tehniyet-i Cülûs-ı Sultân Mehmed Hân*" başlıklı manzumedir. Kasideyi sunma tarihi 28 Ocak-30 Ocak 1595 tarihleri arasında olmalıdır. Şair, "saadet güneşi" olarak vasıflandırdığı III. Murad için, o battıysa onun yerine ona bedel bir parlak ayın geldiğini söylemektedir. Bu dünyanın iki yüzü bir kılıç olduğunu, biri kınına girerken diğerinin savaş meydanlarına çıktığını mecazen anlatmaktadır:

Yine teşrîf idüp bir mihr-i 'âlem taht-ı 'Osmânî
Yine geldi yirine mürde iken 'âlemün câmî (K.XLV/b.1)

Kudûm-ı nev-bahâr-ı lutfi kıldı mu'tedil dehri
Meger itdi takaddüm sâ'at-ı nevrûz-ı sultânî (K.XLV/b.2)

Sa'âdet burcnuñ mihri gurûb itdi ise gam yok
Getürdi yirine ni'me'l-bedel bir mâh-ı tabânî (K.XLV/b.6)

Birisi der-niyâm olunca biri der-miyân oldu
İki yüzlü meger bir tığ imiş bu devlet-i fânî (K.XLV/b.7)

Eben 'an-ced şeh-i 'âlî-sened Sultân Mehmed kim
Tecâvüz eylemişdür vasf-ı sâmi hadd-i imkânı (K.XLV/b.12)

Karşılıklı faydaya dayanan "hâmilik geleneği"ne değinen şair, dünyada adının kalmasını isteyen yöneticilerin kendilerini öven şairlere muhtaç olduklarını, III. Mehmed'e ise ona babası III. Murad'dan miras olarak kalan kendisinin yeteceğini söylemektedir:

Cihânda adumuz kalsun diyen nâm ehli serverler
Çerâğ ile arar tûmâr-ı eş'âr-ı senâ-hânı (K.XLV/b.21)

Yeter sen şâha mîrâs-ı peder tab'um gibi cevher
Kalur dürr-i suhan bâkî olur sîm ile zer fânî (K.XLV/b.23)

Eğri Kalesinin fethine:

III. Mehmed'in saltanatı esnasında meydana gelen en önemli zafer, Eğri Kalesi'nin fethidir. Bizzat Padişah'ın sefere çıkarak kazandığı bu zafer halk arasında büyük bir sevinçle karşılanmıştır. Çevresindeki kişiler ve halk arasındaki yoğun baskılar sebebiyle sefere çıkmaya karar veren Padişah, ilk olarak Viyana'yı hedeflemiştir. Daha sonra ise alınması istenen Eflak, Komorn (Komaran) ve Eğri seçeneklerinden Eğri'ye sefer yapılmasına karar kılınmıştır. Burası daha önceleri Osmanlı'nın fethedemediği yerlerdendir. 19 Safer 1005/12 Ekim 1596 tarihinde Padişah buranın alımına bizzat şahit olmuş ve bundan sonra da III. Mehmed'in adı "Eğri Fatih" olarak anılmıştır (Emecen, 2003: 409-410; Uzunçarşılı, 2009: 74-75). Daha sonra 2 Cemaziyelevvel 1005/22 Aralık 1596'da İstanbul'a dönen Padişah, bu zaferinden dolayı büyük bir coşkuyla karşılanmış, dönüşünü takip eden Salı-Cuma günleri arasında 3 gün 3 gece zafer şenlikleri düzenlenmiştir. Bu esnada kendisine kasideler sunulmuştur (Danişmend, 1972: 181). Nevî de III. Mehmed'e Eğri'nin fethi ve Padişah'ın İstanbul'a gelişine dair iki kaside yazmıştır. Şair bu kasideleri Padişah'a 24-26 Aralık 1596 tarihleri arasında sunmuştur. Onuncu sırada bulunan "*Berây-ı Sultân Mehmed der-Vasf-ı Feth-i Eğri*" başlıklı kaside 18 beyitten meydana gelmektedir. "Medhiye"yle başlayan kasidede Padişah, mübalağalı bir şekilde övülürken böyle bir fethi kimsenin sahip olmadığı dile getirilmektedir. Şair adeta savaş meydanındaymış gibi canlı savaş tasvirleri yapmaktadır. Türkler'in mitolojik ülküsü olan "Kızıl Elma"ya ulaşılması için dua etmektedir:

Sürdi semendin ol şeh-i çâpük-süvâr-ı feth
Kıldı diyâr-ı düşmeni bî-intizâr-ı feth (K.X/b.1)

Toğruldı Egri fethine lutf-ı Hudâ'yı gör
Zamm oldu aña kesr-i 'adûdan hezâr feth (K.X/b.2)

Bir şâh böyle fethi dahı mâlik olmadı
Olalı top-ı mihr ile bu nüh hisâr feth (K.X/b.4)

Şimden girü idüp ser-i a'dâyı gark-ı hûn
Kılsun rikâbına Kızıl Elma'yı dâr-ı feth (K.X/b.7)

Nevî, iki adaş padişah olan Fatih Sultan Mehmed'in ve III. Mehmed'in, "Ebu'l-feth" mahlasında da adaş olduklarını söylemektedir. Padişah'ın bütün kâfirleri sürüp bırakmadığını, Komaran (Yanikkale) ve Ulkuvar'ın da fethedildiğini söylemektedir:

Mihr-i zafer-semiyi Ebü'l-feth kim anuñ
Kıldı nasîb aña Hudâ iştiâr-ı feth (K.X/b.8)

Her kal'anuñ sürüp komayup kâfirin kovar
Kalmadı oldu hep Komaran Ulkuvar feth (K.X/b.12)

Nevî'nin, Eğri Kalesi'nin fethiyle ilgili yazdığı diğer kaside ise Padişah'ın seferden İstanbul'a dönüşü için kaleme aldığı "*Berây-ı Sultân Mehmed der-Kudûm-ı Âvâz-ı Sefer-i Eğri*" başlıklı, otuz ikinci sıradaki şiidir. Bu kaside 35 beyitten meydana gelmektedir. Bu şiiirinde de III. Mehmed'i öven şair, onun asileri köle ettiğini, "Ebu'l-cihâd" ya da "Ebu'l-Feth" isimlerinin bugün kendisine gökten indiğini belirtmekte ve Padişah'a büyük bir coşkuyla "Hoş geldin!" demektedir. Savaşçılığıyla övdüğü Padişah'ın bu zaferinin, III. Murad'ın ruhunu mutlu ettiğini söylemekte ve dua ile şiiirini bitirmektedir:

Zamân-ı devlet-i Sultân Mehmedî'dür kim
Zamâne serkeşini eyledi rikâbına ram (K.XXXII/b.4)

Ebü'l-cihâd lakabı aña gökden indi bugün
Egerçi bir de Ebü'l-feth diyü kondı nâm (K.XXXII/b.12)

Şehâ sürûr ile ikbâl ile safâ geldüñ
Cemâl-i pâküñfe müştâk idi havâss u 'avâm (K.XXXII/b.23)

Mübarek ide Sitanbul'a makdemüñ Mevlâ
Salâh u sulha mübeddel ola fesâd-ı enâm (K.XXXII/b.27)

Bu müjde rûhını Sultân Murâd'uñ itsün şâd
Cenâb-ı merkad-i pâkine biñ dürüd u selâm (K.XXXII/b.26)

İdiyye:

Nevî'nin, III. Mehmed için yazmış olduğu bir diğer şiiir otuz altıncı sırada bulunan "*İdiyye Berây-ı Sultân Mehmed Hân*" başlıklı kasidesidir. Bu kaside 14 beyitten meydana gelmektedir. Kasidenin III. Mehmed'in saltanat dönemi olan 1595-1598 yılları arasındaki bir Ramazan Bayramı dolayısıyla yazıldığı anlaşılmaktadır. Kasidenin bayramdan önceki gece kaleme alınmış olduğu bazı beyitlerden çıkarılmaktadır. Şairin bayram gününde olmasını düşündüğü ve kendisinin de lütuflara mazhar olmak istediğiyle ilgili ümitvari cümleler bulunmaktadır. Yine Padişah, "Allah'ın gölgesi" olarak tanımlanmaktadır. Bâkî, Kânûnî tarafından desteklenip lütuflara nail olmuştur. Nevî de kendisini destekleyen bir Padişah olsa kendisinin Bâkî'nin şiiirlerini değersiz kılacağını söylemektedir:

Gûşuma çalınsa ol kûs-ı beşâret subh-dem
Ya'nî 'îd olsa geliip didâra nevbet subh-dem (K.XXXVI/b.1)

'Aks-i nûr-ı behcet-i hurşîd-i rûy-i şâhdan
Geysel divân ehli hep bir tâze hil'at subh-dem (K.XXXVI/b.5)

Hazret-i Sultân Mehemmed sâye-i zât-ı Ehad
Kursa fark-ı 'âleme çetr-i sa'âdet subh-dem (K.XXXVI/b.6)

Kimine dâmen nasîb olsa kimine âstîn
Dest-bûsa kılssa her üftâde himmet subh-dem (K.XXXVI/b.8)

Bana da iller gibi kılssañ 'aceb mi iltifât
Rûz-ı mahşerde berâberdür ri'âyet subh-dem (K.XXXVI/b.9)

Şî'r-i Bâkî'yi salardum cür'a gibi ayağa
Başuma toğsa benüm de mihr-i devlet subh-dem (K.XXXVI/b.10)

Müddet-i 'ömr âhır olup irmedin şâm-ı ecel
Nûr-ı feyzüñden bana hidâyet subh-dem (K.XXXVI/b.11)

III. Mehmed'in annesi Safiye Sultan için yazdığı kasideler:

Şair, III. Murad'ın eşi ve III. Mehmed'in annesi Safiye Sultan için de iki kaside yazmıştır. Şiirlerde III. Mehmed'e övgüler de bulunduğu için bu şiirler III. Mehmed başlığı altında değerlendirilmiştir. Şiirlerdeki samimi ifadelerden şairin şehzade hocalığı sırasında Valide Sultan'la yakın bir ilişki içinde oldukları anlaşılmaktadır. Ayrıca Safiye Sultan'ın III. Mehmed üzerindeki ve devlet yönetimindeki etkisi de çok büyüktür. Altıncı sırada yer alan ve 23 beyitten meydana gelen birinci kaside "*Berây-ı Valide-i Sultan Mehemmed Han*" ve yirmi dördüncü sırada 28 beyitten oluşan kaside ise "*Berây-ı Vâlide-i Sultan Mehemmed*" başlıklıdır. II. Mehmed döneminde durum kötüleşmekte, içte ve dışta sürekli olaylar meydana gelmektedir. Bundan dolayı da sık sık Padişah'ın annesi suçlanmaktadır (Emecen, 2003: 408-412). Dönemin karışıklıklarını gören şair de padişah övgüsünde ülkenin devamlılığının sağlanması yolunda Padişah'ın başarılı olmasını dilemekte ve saltanat içinde zararlı kişilerin çıkabileceğini ancak bunların saltanata bir zarar veremeyeceklerini vurgulamaktadır. Safiye Sultan'a saltanat güneşinin kendisinden doğduğunu söyleyerek başladığı kasidesinde Nevî, Hz. Meryem, Belkıs gibi tarihî kadın kişiliklerden bahsetmektedir. Safiye Sultan, zamanın sultanı müminlerin emirinin annesi olarak tanımlanmaktadır. 21. beyitteki ifade, bu kasidenin III. Mehmed Eğri seferindeyken yazılmış olduğunu düşündürmektedir:

İy cemâl-i matla'-ı nûr-ı cenâb-ı saltanat
Tal'atüñden zâhir oldı âfitâb-ı saltanat (K.VI/b.1)

Meryem-i 'İsâdur u Belkıs-i şîrîn-menkabet
Mâh-ı vâlâ-menzilet 'âlî-me'âb-ı saltanat (K.VI/b.2)

- Ya'nî sultân-ı zamân ümm-i emîrû'l-mû'minîn
Hân Mehmed kim odur mâlik-rikâb-ı saltanat (K.VI/b.9)
- Hak bu bezmün itmesün câm-ı musaffâsın şikest
Gam degül berbâd ise bir kaç habâb-ı saltanat (K.VI/b.16)
- Pâdişâhum tek cihân milkini ma'mûr eyle sen
Gam degül tecdîd-i devlet ıztrâb-ı saltanat (K.VI/b.18)
- Nev'î'yi kılduñ hele esb-i murâdına süvâr
Bunca dem olmuşdı pâ-mâl-i rikâb-ı saltanat (K.VI/b.20)
- Nite kim taht-ı zümürüd-fâm-ı şark için güneş
Milk-i mağribden gelüp ide şitâb-ı saltanat (K.VI/b.21)

Diğer kaside, Fuzûlî'nin bir gazelini andırmaktadır. Bu kaside de bir sevgili gibi, ancak sultan olduğu da unutulmadan övülen Safiye Sultan'ın şairle arasındaki samimiyete bir başka örnektir. Yazılış tarihi tespit edilemeyen şiirlerdendir. Şair, Safiye Sultan'a eğer kendisini padişahla görüşürmezse mahşer gününde iki elinin eteğinde olduğunu söylemektedir. Şairin bu kasidelerinden bir devlet görevi istediği anlaşılmaktadır:

- Pâdişâh ile beni haşr eylemezseñ bir nefes
Rûz-ı mahşerde elüm vallahi dâmânuñdadur (K.XXIV/b.20)
- İşigüñde dâ'î-yi makbûlüñ olmakdur murâd
Murg-ı dil sanma firâz-ı tâk-ı evvânuñdadur (K.XXIV/b.23)
- Pirlikde baña bu keyfiyet-i nazm-ı suhan
Bâde-i la'lüñle nâr-ı çeşm-i mestânuñdadur (K.XXIV/b.26)

III. Mehmed'in şehzadesi Selim'in ölümüne mersiye:

Dîvân'da kırk dördüncü sırada bulunan ve 17 beyitten oluşan bir "mersiye" bulunmaktadır. Bu mersiye'nin 14 yaşında vefat eden III. Mehmed'in oğlu Şehzade Selim için yazıldığı anlaşılmaktadır. Selânikî, bu genç şehzadenin "kızılca" denen hastalık yüzünden Ramazan'ın dördüncü cumasında yani 25 Ramazan 1006/1 Mayıs 1598 tarihinde vefat ettiğini söyler (İpşirli, 1999-2: 682). Bahar mevsiminde, Ramazan Bayramı'ndan birkaç gün önce vuku bulan bu ölümün, Nev'î'yi çok üzmüş olduğu mersiyesinden hissedilmektedir. Şehzadeyi toprak altında gizlenen bir goncaya benzeten şair, yılda bir gün bayram olduğunu, onda da çok üzüldüğünü ve ağladığını, hatta şehzade genç yaşta öldüğü için kendi yaşından utandığını belirtmektedir. Bundan da şiirin şehzadenin ölümünden 5-6 gün sonra, bayram gününde yazıldığı anlaşılmaktadır. Ardından ölümün Allah'tan geldiğini kabullenen şair, Sultan Mehmed'in devletin başında bulunduğunu ve saltanata onun yeteceğini söyleyerek Padişah'a dua etmektedir:

- Gül vakti geldi hâkde güller nümâyân oldu âh
Şimdi bizüm bir goncamuz hâk içre pinhân oldu âh (K.XLIV/b.1)
- Cism-i za'îfin sandılar toğmuş felekde mâh-ı nev
Bayrama iller cem' olup diller perişân oldu âh (K.XLIV/b.3)
- Toyınca yüzün görmege yaşum hicâb oldu benim
Her yılda bir gün 'id olur ol gün de baran oldu âh (K.XLIV/b.5)
- Şehzâde-i nâ-şâd-baht çün kıldı terk-i tâc ü taht
Na'şinde 'âlem haşr olup bir özge divân oldu âh (K.XLIV/b.6)
- Nev'î yiter kan ağladuñ sûzân u nâlân inledüñ
Besdür şikâyet çarhdan Hak'dan çü fermân oldu âh (K.XLIV/b.11)
- Bu saltanat gülzârına Sultân Mehemmed Hân yeter
Gül var iken bir goncasuz bağrum dime kan oldu âh (K.XLIV/b.12)

II. Sadrazamlar

Nevî'nin, yaşamış olduğu dönemde sadrazamlık yapan 7 paşa için şiirler kaleme aldığı görülmektedir. Bunlar; Kânûnî Sultan Süleyman saltanatı döneminden Semiz Ali Paşa; Kânûnî, II. Selim ve III. Murad zamanından Sokullu Mehmed Paşa; III. Murad ve III. Mehmed zamanından Koca Sinan Paşa; III. Murad zamanından Siyavuş Paşa, Osman Paşa; III. Mehmed zamanından Damad İbrahim Paşa ve Çağala-zâde Sinan Paşa'dır.

II.1. Ali Paşa

Kânûnî Sultan Süleyman saltanatı döneminde 12 Temmuz 1561-29 Haziran 1565 tarihleri arasında sadrazamlık yapmış olan bir devlet adamıdır. Hersekli Hırvat kökenlidir. 1520'li yıllarda devşirme olarak İstanbul'a getirilmiştir. Enderun'da okuyan Ali Paşa Yeniçeri Ağası, Rumeli Beylerbeyi, Mısır Beylerbeyi, Kubbe Veziri olarak görevler yapmıştır. Rüstem Paşa'nın ölümünde sonra sadrazamlık makamına getirilmiştir. Şişman ve iri yapılı olduğu için "Semiz" ya da "Kalın" lakaplarıyla anılmıştır. 29 Haziran 1965 tarihinde vefat etmiştir (Afyoncu, 2009: 495-496).

Nevî de dönemine yetişmiş olduğu bu Paşa'ya bir kaside sunmuştur. Şair, rahatsızlık geçiren Paşa'nın sağlığına kavuşmasından dolayı Allah'a şükretmek istemiş ve bir kaside yazmıştır. Bu kaside *Dîvân*'da otuz dokuzuncu sıra olup 38 beyitten meydana gelmektedir. Şair kasidesinde Paşa'nın yeniden can bularak sağlığına kavuştuğunu söylemektedir. Paşa, genel olarak vezirler için kullanılan "Fârûk, âsaf" gibi benzetmeler yanında padişahlar için de kullanılan "yumuşak, ağırbaşlı, temkinli" gibi sıfatlarla da vasıflandırılmaktadır. Allah'a şükreden şair, çok ağladığını söyleyerek Paşa'nın sağlığının devamı için dua etmektedir:

- 'İsî-nefes midür bu seher nefha-i şemâl
Kim buldı bûstân-ı cihan ömr-i câvidân (K.XXXIX/b.3)

Ya'nî salâh-ı âlem-i kevn ü fesâd-içün
Geçdi serir-i sıhhate pâşâ-yı kâmrân (K.XXXIX/b.8)

Muhtell-idi tabâyi'-i erkân irişmese
Fârûk-ı 'adl-i asaf-ı sultân-ı Cem-nişân (K.XXXIX/b.9)

'Âli-himem semiyi-yi 'Alî sâhib-i kerem
Yûsuf-cemâl u Hızır-kadem Müşterî-mekân (K.XXXIX/b.10)

Minnet Hudâya kim akıdup gözümüz yaşın
Kılduk nihâl-i devletümüz sebz ü nev-cüvân (K.XXXIX/b.15)

Olsun vücûdı sıhhat ile pâ-y-dâr olup
Düşmen za'îf ü baht kavî 'ömr nev-cüvân (K.XXXIX/b.38)

II.2. Sokullu Mehmed Paşa

1505'te Bosna'nın Sokoloviç köyünde doğmuştur. Hıristiyan adı Bayo'dur. 18 yaşındayken devşirme olarak gelmiştir. İlk önce Edirne sarayında, ardından da Enderun'da eğitim almıştır. Devlet kademelerinde çok hızlı bir şekilde yükselmiştir. 28 Haziran 1565 ila 12 Ekim 1579 tarihleri arasında Osmanlı Sadrazamı olmuştur. Kânûnî'nin son sadrazamıdır. Sigetvar seferi sırasında çok etkili olmuştur. Padişah'ın vefatını saklayarak savaş esnasında ordunun dağılmasını engellemiştir. II. Selim, devlet yönetimini tamamen Mehmed Paşa'ya bırakmıştır. Zamanının en önemli sadrazamlarındandır. III. Murad zamanında da sadrazamlık yapmış ancak düşmanlarının padişaha yaptıkları telkinler sonucunda yönetimdeki sözü tamamen elinden alınmıştır. 12 Ekim 1579 tarihinde bir suikast sonucu öldürülmüştür (Afyoncu, 2009: 354-357).

Sadaret döneminde yaşamış olduğu Sokullu Mehmed Paşa için Nevî sadece bir kaside yazmıştır. “*Der-Vasf-ı Mehmed Paşa*” başlıklı kaside *Dîvân*'da beşinci sırada bulunmakta ve 32 beyitten meydana gelmektedir. Sadrazamın görev süresi çok uzun olduğu için şiirin yazılış tarihi belirlenememektedir. Şair, “adalet” redifiyle yazdığı kasesini bu kavram üzerine kurgulamıştır. Sadrazam, âdil olma ve cömertlik yönleriyle anılmış, diğer sadrazamlarda olduğu gibi “âsaf” olarak vasıflandırılmıştır. Şiirin geneline bakıldığında şairin, kendisi için bir adalet arayışı içinde olduğu anlaşılmaktadır:

Ey hâk-i cenâbuñ güher-i kân-ı 'adâlet
Na'l-i feresüñ efser-i hâkân-ı 'adâlet (K.V/b.1)

Âfâka cenâbuñdan eser bâd-ı mürüvvet
Cûduñla yağar 'âleme bârân-ı 'adâlet (K.V/b.4)

Pâşâ-yı mu'azzam şeref-i sadr-ı vezâret
Feyyâz-ı kerem Âsaf-ı erkân-ı 'adâlet (K.V/b.12)

İller kıla sermâye-i cûduñla ticâret
Ben niçün olam lâyıık-ı hirmân-ı 'adâlet (K.V/b.24)

Nasb olmadı tûmâr-ı berâtuñ gibi hergiz
Şam illerine şem'-i fûrûzân-i 'adalet (K.V/b.27)

Dil şem'i yanar iki gözüm cûy olup akar
Ya'nî kapuña geldi bu cûyân-ı 'adalet (K.V/b.29)

II.3. Koca Sinan Paşa

“Koca”, “Yemen Fatihi” ve “Tunus Fatihi” olarak da anılan Sinan Paşa, aslen Arnavut olup Debre veya Delvinalıdır. Kânûnî zamanında “çaşnigir başısı”, daha sonraları da Malatya, Kastamonu, Gazze Nablüs Sancak Beyliklerinde ve Erzurum Beylerbeyliğinde bulunmuştur. Daha sonra Halep ve Mısır Beylerbeyi ile Yemen serdarlığına getirilmiştir. Buralarda çok önemli başarılarla imza atmıştır. İran Serdarlığı sırasında Ahmed Paşa yerine sadrazam olmuştur. Daha sonraları; 31 Temmuz 1580-6 Aralık 1582, 2 Nisan 1589-1 Ağustos 1591, 28 Ocak 1593-16 Şubat 1595, 7 Temmuz 1595-19 Kasım 1595 ve en son 1 Aralık 1595-4 Nisan 1596 tarihleri arasında beş defa sadrazamlık görevinde bulunmuştur. İlk üç sadareti III. Murad, diğerleri III. Mehmed zamanında olmuştur. Çok zengin olduğu ve pek çok vakfiyesinin bulunduğu söylenir (Uzunçarşılı, 2019: 340-341; İpşirli, 2002: 137-139).

Nevî, eserinde Sinan Paşa için de bir kaside kaleme almıştır. On altıncı sıradaki “*Medh-i Serdâr-ı Zafer-Kirdâr Vezir Sinân Pâşâ*” başlıklı bu kaside, 47 beyitten oluşmaktadır. Bu şiirde “Yemen Fatihi” olarak isimlendirilen Sinan Paşa'nın “Doğu Seferi”ne çıkışı konu edilmiştir. Doğu Seferine 1577-1580 yılları arasında çıkmıştır. Paşa 1580-81 kışını Erzurum'da geçirmiş ve daha sonra barış haberleriyle İstanbul'a gelmiştir (İpşirli, 2002: 138). Şair bu kasidesinde Paşa'nın seferdeki başarılarından bahsettiğine göre bu manzume Koca Sinan Paşa'nın seferden dönüşü olan 1581 yılında yazılmış olmalıdır. Savaş ve doğa tasvirleri arasında olayın anlatıldığı görülmektedir. Paşa, cesaret ve cömertlik yönleriyle anılmaktadır. Yemen'in fethinden sonra Ka'be'ye gidip hacı olması, daha sonra da Şirvan ve Revan'da hâkimiyeti ele geçirmesi anlatılmaktadır. Şair, İran ve Selçuklu padişahlarına onun gibi bir sadrazam gelmediğini söylemektedir. Divan şiirinde de vezirlerin en çok benzetildiği Selçuklular'ın veziri Nizamü'l-mülk ve Hz. Süleyman'ın veziri Âsaf'ın hikâyelerinin, Paşa'nın menkabesinden daha değersiz olduğunu söyleyerek Paşa'yı onlardan daha üstün tutmaktadır. Doğa unsurları kişileştirilerek savaş tasvirleriyle bir arada verilmektedir. Paşa'nın kahramanlıklarının anlatıldığı şiir, dört halife sayılarak bitirilmektedir:

'Ale's-sabâh ki serdâr-ı leşker-i hâver
Sipâh-ı Rûm ile kıldı diyâr-ı şarka sefer (K.XVI/b.1)

Misâl-i mihr-i şafak hûn-ı sürh-serdür kim
'Acem'den anı revân itdi Rûm'a serverler (K.XVI/b.3)

Şitâ gidüp yirine hâkim oldı şâh-ı bahar
Nişân-ı hükmi-hümâyûnı şekl-i sünbül-i ter (K.XVI/b.6)

Müsevidât-ı çemen geldi hep beyâz oldu
Yeñiçerilerin ezhârûñ ildiler defter (K.XVI/b.8)

Mübârizân-ı çemen ya'nî nergis ü süsen
Birisi tîg kuşanmış biri tutar şeşper (K.XVI/b.11)

Diyâr-ı şarka gider yâ meğer Sinân Pâşâ
Virildi şâh-ı cihandan liva vü tîg u kemer (K.XVI/b.15)

Dilîr-i 'arsa-i şevket emîr-i kişver-i cûd
Zahîr-i ehl-i şecâ'at mübâriz-i saf-der (K.XVI/b.16)

Müşîr-i feth-i Yemen kâhir-i cezîre-i garb
Vezîr-i zâ'ir-i Ka'be mücâhid-i ekber (K.XVI/b.18)

Yakup yıkar ne Revân'ı kor ol ne Şirvan'ı
Halâs iderse 'Acem begleri revânı yiter (K.XVI/b.21)

Senûñ 'adilûñ olur bir vezîre gelmedi râst
Kubâd u Husrev ü Dârâ vü Tuğrul u Sencer (K.XVI/b.28)

Hikâyet-i sıfat-ı Âsaf ü Nizâmü'l-mülk
Hadîs-i menkabetüñden fesâne-i kemter (K.XVI/b.29)

Bi-hakk-ı fazl-ı Ebûbekr ü heybet-i Fârûk
Bi-hakk-ı hürmet-i 'Osmân u 'ismet-i Hayder (K.XVI/b.47)

II.4. Siyavuş Paşa

Aslen Hırvat'tır. Saraydan yetişmiş, hazine kethüdası iken önce büyük İmrahur, daha sonra yeniçeri ağası, Rumeli beylerbeyi, kubbe veziri ve sonunda sadrazam olmuştur. Siyavuş Paşa, III. Murad zamanında üç defa sadrazamlık görevine getirilmiştir. Bunlar; 24 Aralık 1582-25 Temmuz 1584, 15 Nisan 1586-2 Nisan 1589 ve 4 Nisan 1592-28 Ocak 1593 tarihleri arasındadır. Her sadrazamlığında maaş ve paralar yüzünden çıkan sıkıntılar yüzünden kendisine “uğursuzluk” addedilerek emekli edilmiştir. 15 Ekim 1602'de vefat etmiştir (Uzunçarşılı, 2019: 342-343; Ak, 2009: 310-311).

Paşa'nın Sadârete getirilmesine:

Nevî, Siyavuş Paşa için 1'i tarih kıt'ası, 6'sı kaside olmak üzere 7 şiir yazmıştır. Aynı zamanda şairin yazdığı tek tarih olan bu manzume “*Târîh-i Sadâret-i Vezîr-i A'zam Siyâvûş Pâşâ*” başlığını taşıyan 13 beyitlik bir kıt'a-i kebiredir. *Dîvân*'ında elli dokuzuncu sırada yer almaktadır. Son mısradaki “yirine cânumuz oturdu” ifadesinde ebcedle tarih düşürülmüştür. Tamiyeli olarak düşürülen tarih H. 990

tarihini vermektedir. Bu şiir, Siyavuş Paşa'nın sadrazam olmasına yazılmıştır. Şiirden, Paşa'nın sadrazam olduğunun birkaç gün halktan saklandığı anlaşılmaktadır:

Seni bu sadr-ı sa'âdetde görüp târihi
"Yirine cânumuz oturdı" didi cümle cihân (Tr.LIX/b.13)

Ya'nî kim şevket ü kadr ile Siyâvûş Paşa
Eyledi sadr-ı vezâretde sa'âdetle mekân (Tr.LIX/b.5)

Halka bildürmek için kıymetüni bir iki gün
Gizledi sen güher-i pâki şeh-i devr-i zamân (Tr.LIX/b.7)

Paşa'nın doğu seferine çıkmasına dair:

"Berây-ı Sivâvûş Paşâ der-Vasf-ı Çemen" başlığını taşıyan ikinci kaside, on dokuzuncu sırada bulunmakta ve 22 beyitten meydana gelmektedir. Bu kaside Siyavuş Paşa'nın Doğu seferine asker göndermesiyle ilgilidir. Siyâvûş Paşa, Sinan Paşa'nın görevden alınmasıyla sadrazamlık makamına getirilmiş, ama Doğu Seferine çıkmayarak yerine Ferhad Paşa'yı göndermiştir. Kasidenin yazılış tarihi Paşa'nın ilk sadrazam oluşu ve Doğu seferine karşılık gelen Aralık 1582 ila Ocak 1583 tarihi olmalıdır. Kasidede gülbahçesi çeşitli vasıflarla anlatılmaktadır. Gül bir komutana, çimenlikteki diğer çiçekler ise doğuya sefere giden askerlere benzetilmiştir. Şiirin genelinde gülbahçesinde bulunan varlıklar kişileştirilerek devlet yönetimi ve askerlik ile ilgili çeşitli unsurlara yer verilmiştir. Şair, cömert olarak nitelendirdiği Paşa'dan oğlu için yardım istemektedir. Onun nisan yağmurlarına benzeyen ihsanlarından oğlunun kapısına da yağdırmasını ve beş on akçeyi karşılıksız olarak oğluna da vermesini istemektedir:

Gülşende olup gül yine serdâr-ı çemenzâr
Şarka çekilür leşker-i ezhâr-ı çemenzâr (K.XIX/b.1)

Nisân-ı 'atañı der-i ferzendüme ya'nî
Feyz it diyü ey ebr-i güher-bâr-ı çemenzâr (K.XIX/b.17)

Bezl itseñ aña n'ola beş on akça zevâ'id
Dökmez mi yire yapragın ezhâr-ı çemenzâr (K.XIX/b.18)

"Sahn-ı Seman" medreselerinde görev istemek için yazdığı kaside:

Yirmi birinci sırada bulunan bu kaside 27 beyitten meydana gelmekte ve "Sahn Payesinde İken Siyâvûş Pâşâ'ya Virilmişdür" başlığını taşımaktadır. "Dâhil" medreseleri de denilen "Pâye-yi Sahn" hocalığının, Fatih döneminde kurulmuş olan "sahn-ı Semân" medrese hocalığından bir alt kademedede olduğu tarihi kaynaklardan anlaşılmaktadır. "Dâhil" medreseleri Osmanlı pâdişahlarıyla, şehzade valideleri ve şehzadelerle padişah kızlarının yaptırmış oldukları medreselerdir. Bundan sonra en yüksek tahsil yolu Sahn-ı Seman'a geçilir (Uzunçarşılı, 1988: 11-12). Şair, 1583-1584 tarihlerinde Mihrimâh Sultan Medreselerinde vazifelendirildiğine göre bu kasideyi burada görev yaptığı esnada yazmıştır. Paşa 1584'te görevden azledildiğine göre şairin bu kasideyi Paşa'ya sunma tarihi ikinci vezareti dönemine denk gelmektedir. Şair, 1587'de Çınaraltı Medresesi Müderrisliğine getirildiğine göre kasidenin yazılış tarihi

1586-1587 olmalıdır. Şair, Sadrazam'dan "Sahn-ı Seman" da denilen medreselerde vazife istemektedir. Siyavûş Paşa da diğer paşalar gibi cömertliğiyle övülmektedir:

İrişdi rifat-i câh ile gayruñ pâyesi çarha
Dahi biz pây-e sahn içre zâr u 'âciz ü muztar (K.XXI/b.6)

Nice demdür simât-ı ni'met-i Sultân Mehemmed'den
Sekiz sahnûñ birisin çeşm-i ümmîd recâ eyler (K.XXI/b.7)

Şairin yeni göreve getirilmesine teşekkür için:

Kırkıncı sıradaki "Berây-ı Siyavûş Paşa Sahn Medresesi Virildükde" başlıklı kaside 25 beyitten meydana gelmektedir. Şair, 1587'de Çınaraltı Medresesinde görevlendirilmiştir. Şair, Siyavuş Paşa'ya daha önce görev istemek için, Paşa sayesinde bu görevi aldıktan sonra da teşekkür etmek için birer kaside yazmıştır. Kasidede hikâyeleştirilerek anlatım yapılmıştır. Mutlu bir şekilde divana giden şairin kulağına hatiften bir ses gelmekte ve Paşa, hatifin ağzından övülmektedir. Şair, kendisini de Paşa'nın ağzından övmüştür. Paşa, Nev'î'nin şiirlerini dinlediğinde onları kulağına inci yapmıştır. Bundan sonra Bâkî'nin şiirlerinin ona ağır gelmeye başlamasına şaşılmamalıdır:

Nâgehân gûşuma hâtifden irişdi âvâz
Didi ey gümhre ü mahcûb-ı cemâl-i Rahmân (K.XL/b.10)

Saña besdür der-i dîvân-ı Siyavûş Paşa
Ki odur matla'-ı mecmû'a-i lutf u ihsân (K.XL/b.11)

Hâbdan kıldı benüm dîde-i bahtum bîdâr
Eyledi ni'metüme çeşm-i hasûdı nigerân (K.XL/b.20)

Nazm-ı Nev'î'yi görüp dürr-i binâgûş itdi
N'ola Bâkî sözi gûşına anuñ gelse girân (K.XL/b.19)

İdiyye:

"İdiyye Berây-ı Siyavuş Pâşâ" başlıklı kaside, otuz üçüncü sırada bulunmakta ve 22 beyitten meydana gelmektedir. Şair orucun son günü ve akşam ezanına yakın bir zamandan bahsetmektedir. Bayramı görmek için dua etmektedir. Paşa'nın sadrazam olduğu zamanlardaki Ramazan Bayramlarından biri için yazılmış olduğu anlaşılmaktadır. Net bir tarih belirlenemese de 1583, 1586, 1587, 1588 ve 1592 tarihlerinden birindeki Ramazan Bayramı olduğu söylenebilir. Şairin, Paşa'dan bir mansıp istediği anlaşılmaktadır:

Hayli dem oldı sâ'im-i hicrân-ı mansıbz
Gitdi zamân-ı rûze irişdi namâz-ı şâm (K.XXXIII/b.12)

Bayramı göster irmedin encâma ömrümüz
Eyyâm-ı devletüñde bizi kılma bî-merâm (K.XXXIII/b.12)

Kasriyye:

Şair, otuz yedinci sıradaki kasideyi Paşa'nın köşkü için yazmıştır. 39 beyitten oluşan kaside “*Kasriyye Berây-ı Siyâvûş Paşa*” başlığını taşımaktadır. Siyavuş Paşa'nın yaptırmış olduğu bu köşk günümüzde İstanbul Bahçelievler'de bulunmaktadır. Kaynaklar, “Havuzlu Köşk” olarak da bilinen bu yapının 1571-1572 yıllarında yapılmış olabileceğini söylemektedir.³ Kaside de bu tarihlerde yazılmış olmalıdır. Şair kasidenin ilk 17 beytinde bu kasrı övmektedir. Daha sonraki beyitlerde Paşa'nın “medh”i ve 31. beyitten itibaren ise “fahriye” bölümü bulunmaktadır.

Kasr-ı cennet mi bu yâ bâğ-ı İrem yâ gülsitân
Yâ harîmü'l-kuds ü yâ beytü'l-harem yâ âsmân (K.XXXVII/b. 1)

Paşa'nın Tekrar sadârete getirilmesine:

Ellinci sırada bulunan kaside, 13 beyitten meydana gelmekte ve “*Der-Vezâret-i Siyâvûş Paşa Himmet-i Nazm Yâft*” başlığını taşımaktadır. Şair birinci beytinde “yine” ifadesini kullanmaktadır. Bu ifadeden kesin bir tarih çıkarılamasa da kasidenin, Paşa'ya sadrazamlık makamının ikinci ya da üçüncü verilişinde yazıldığı düşünülmektedir. Şair, Paşa'nın 1574 yılında II. Selim ve Nur Banu Sultan'ın kızları Fatma Sultan'la evlenmesinden dolayı damat ve gelin benzetmelerini kullanmıştır:

Müşerref itdi Hudâ yine sadr-ı erkânı
Yirine geldi cihan halknuñ yine cânı (K.L/b.1)

Saña 'arûs-ı vezâret virildi mühri ile
Revâ budur açâ dâmâd-ı himmetüñ anı (K.L/b.5)

II.5. Osman Paşa (Özdemiroğlu)

Çerkes ailesine mensup olan Siyavuş Paşa, Osmanlı hizmetinde yetişerek Beylerbeyi olmuştur. 1527'de doğmuştur. Yaşı yirmiyi geçmeden Mısır Beylerbeyi olmuştur. Daha sonra Mısır emirhacı, Habeş Beylerbeyliği, Sanâ Beylerbeyi olmuştur. 28 Temmuz 1584'te sadrazamlığa getirilmiş, 30 Ekim 1585'te vefatı üzerine görevi son bulmuştur. Safevilere karşı Şirvan, Revân ve Dağıstan bölgesinde büyük başarılarla imza atmıştır. Kafkasya'da kendi şahsî gayretleriyle Türk hâkimiyetini sağlamıştır (Uzunçarşılı, 2019: 343-345; Çiçek, 2007: 471-473).

Nevî, Paşa sadrazam olduğunda bir kaside yazmıştır. Kırk sekizinci sırada bulunan bu kaside 23 beyitten meydana gelmekte ve “*Berây-ı Tehniyet-i Vezâret-i Osman Paşa*” başlığını taşımaktadır. Paşa, sadrazamlar için kullanılan vasıflarla övülmektedir. Paşa'nın cephelerde kazanmış olduğu başarılarla değinen şair, halkın gönlünde yer ettiğini söylemektedir. Şair, kasidesini hikâyeci bir anlatımla kaleme almıştır. Öncesinde Paşa'nın vezaret mührünü kabul edip etmeyeceğini düşünen şair, sanki o ortamda bulunmakta ve duruma uygun şiir söylemektedir. Daha sonra Paşa'nın gelişini görüp karşılayan ve “Safa geldin!” diye hitap eden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Paşa'nın İran'da Revan ve Şirvan'daki başarılarına gönderme yapmaktadır. İsminin kalıcı olmasını isteyen nam sahibi kişilerin kendisi gibi bir övücü aradıklarını belirten şair, örnek olarak da Firdevsî ve Vassafı vermektedir. O şairler eserlerini

³ <https://www.bahcelievler.istanbul/bahcelievler-belediyesi-proje-goster/7/205/Siyavuspasa-Kosku/>

kaleme almasaydı, eserlerinde bahsettikleri kahramanların hiç birinin hatırlanmayacağını söylemektedir:

Seherden dâver-i evreng-i divân-ı Süleymânî Vezâret sadrına bir rûh-ı sâni kıldı erzânî	(K.XLVIII/b.1)
Kabûl itse vezâret mührini lâıkdur ol server Riyâzat âteşi mum eylemişdür kahr ile anı	(K.XLVIII/b.4)
Cenâb-ı sadr-ı a'zam Hazret-i 'Osman Paşa kim Uyandı şem'-i tığından çerâg-ı bezm-i 'Osmânî	(K.XLVIII/b.5)
Yirin buldı vezâret diyü bin şükr eyleyüp Hakk'a Cihan halknuñ oturdı yirine cümleten cânı	(K.XLVIII/b.12)
Safâ geldüñ eyâ devr-i sipihrüñ mihr-i rahşânı Gubâr-ı makdemüñle rûşen itdüñ çeşm-i a'yânı	(K.XLVIII/b.14)
Revân'ı can gibi hıfz itmege bürc-i beden yapduñ 'İmaret eyleyüp Şîrvân'ı vîrân itdüñ İran'ı	(K.XLVIII/b.16)
Cihanda adumuz kalsun diyen nâm ehli serverler Du'âlar idüp isterler benüm gibi senâ-hânı	(K.XLVIII/b.19)
Degül mi nazm u nesr-i kîssa-i Vassâf u Firdevsî Koyan dünyâda resm-i Rüstem ü nâm-ı Nerîmânı	(K.XLVIII/b.20)

II.6. Damad İbrahim Paşa

İbrahim Paşa, Bosna'da doğmuş, 1531'de küçük yaşta Enderun'a alınarak yetiştirilmiştir. Enderun'dan silahtar olmuş, 1574'te Yeniçeri Ağalığıyla dış hizmetlere alınmıştır. III. Murad'ın kızı Ayşe Sultan'la evlendiği için "Damad" olarak anılmaya başlanmıştır. 4 Nisan 1596-27 Ekim 1596, 5 Aralık 1596-3 Kasım 1597 ve 6 Ocak 1599-10 Temmuz 1601 tarihleri arasında üç defa sadrazamlık görevlerine getirilmiştir. III. Mehmed'in Eğri seferinde yanında bulunmuştur. Daha sonra Kanije'nin fethedilmesinde "serdar-ı ekrem" göreviyle çok başarılı olunca ölene kadar sadrazamlıkta kalması için ferman çıkarılmıştır. 10 Temmuz 1601'de vefat etmiştir (Uzunçarşılı, 2019: 351-354; Aykut, 1993: 440-441).

Eğri seferine:

Eğri Zaferi kahramanlarından biri de İbrahim Paşa'dır. Savaş esnasında büyük başarılar gösteren Paşa'ya, şair tarafından bir kaside yazılmıştır. Yirmi beşinci sırada bulunan ve "*Berây-ı İbrahim Paşa der-Kudüm-i Avâz-ı Sefer-i Egrî*" başlıklı kaside 24 beyitten meydana gelmektedir. Eğri Seferi ile ilgili yazmış olduğu kasidelerde olduğu gibi bu kasidenin tarihi de Aralık 1596'dır. Nev'î, Eğri Kalesi'nin

alınmasından ve Haçova Meydan muharebesinden dönen Padişah'a ve sadrazamlara kasideler sunmuş, onları yiğitlik ve savaşçılık yönleriyle övmüştür. Bu kasidede de diğer sadrazamlara yazılan kasidelerdeki övgü kalıpları bulunmaktadır. Şair tarafından "mücâhid" sıfatının Damad İbrahim Paşa'nın yanında diğer paşalar için de kullanıldığı görülmektedir:

Sa'âdetle gelen iy dil meğer ol sadr-ı a'lâdur
Mücâhid fi sebîlillâh İbrahim Pâşâ'dur (K.XXV/b.1)

Vezâret mührine hâtem sa'âdet sadrının rûhı
Zafer menşûrına ebrûları vechinde tigrâdur (K.XXV/b.2)

Müşîr-i milk-i dünyâdur Nizâmü'l-mülk-i Selçûkî
Anuñ zât-ı hümâyûnı nizâm-ı dîn ü dünyâdur (K.XXV/b.7)

Vezâret mührinüñ nakşın kabûle müsta'idd olmuş
Riyâzat âteşinde mûm olan cism-i musaffâdur (K.XXV/b.8)

'Arûs-ı devletiñ mühri ezelden hakkıdur anuñ
Degül her sadra lâyıq fethi müşkil bir mu'ammâdur (K.XXV/b.9)

Medhiyye:

Otuz birinci kaside bir medhiyedir. "Berây-ı Vezîr-i A'zam İbrâhîm Paşa" başlıklı kasidede şair "gül" redifini kullanarak saray ve gülbahçesi arasında bağlantılar kurmuştur. 24 beyitten meydana gelmektedir. Şiirin hangi tarihte yazılmış olabileceğiyle ilgili kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak 3 defa sadrazamlığa getirilen Paşa'nın ilk iki görev süresinde yazılmış olduğu düşünülmektedir. Çünkü İbrahim Paşa'nın üçüncü sadrazamlığı esnasında şair vefat etmiştir. Bu da kasidenin 1596 ya da 1597 yıllarına tekabül etmektedir. Şair, dünyaya Sultan Mehmed gibi bir hünkârın ve İbrahim Paşa gibi de bir vezirin gelmediğini söyler:

Kopmadı bir saña beñzer Âsaf-ı rûşen-zamîr
Nitekim Sultân Mehmed gibi bir hünkâr gül (K.XXXI/b.15)

İdiyye:

İbrahim Paşa için yazılan bir diğer kaside ise Kurban Bayramı tebriğidir. Kırk birinci sıradaki bu kasidenin başlığı "Berây-ı İbrâhîm Pâşâ der-İd-i Adhâ"dır. Bu kaside 20 beyitten meydana gelmektedir. İbrahim Paşa'nın sadrazamlık yaptığı ve İstanbul'da bulunduğu yıllara bakıldığında bu bayramın 25 Temmuz 1597 tarihindeki Kurban Bayramı olduğu anlaşılmaktadır. Şair kasidesine medhiye ve duayla başlayarak Paşa'nın bayramını kutlamaktadır. Şair, kasidesinde dönemin toplumunu ve yanlış görevlere getirilenleri liyakata önem verilmediği için eleştirmekte ve kendisine değer verilmediği için sitemde bulunmaktadır. 64 yaşında olan şair, artık kendisinin yaşlandığını belirtmekte ve Paşa'dan iltifat beklemektedir:

'Atâ-bahşâ esâs-ı câh u bahtuñ üstüvâr olsun
Cihan turdukça tur kutb-ı murâduñ ber-karâr olsun (K.XLI/b.1)

Mübârek eyesün Mevlâ sana bu 'îd-i kurbânı
Dahi devründe böyle 'îd-i kurbân sad hezâr olsun (K.XLI/b.8)

Cihan bir kaleb-i fersûdedür sen cân-ı 'âlemsin
Beni lutfuñla ihya kıl bu ma'nî âşikâr olsun (K.XLI/b.11)

Letâfetdür benüm ger var ise cismümde noxsânım
Vücûdum pes hasûd-ı har-mizâca nice yâr olsun (K.XLI/b.13)

Zamânımda benüm kadrüm bilür ehl-i hakikat yok
Nice bir sözlerüm gibi vücûdum müste'âr olsun (K.XLI/b.18)

Zamânım yok mekânım menzilüm nâm u nişânım yok
Baña bu yoklğa bâ'is olan 'âlemde var olsun (K.XLI/b.19)

Paşa'dan vazife rica etmek için yazdığı manzumeler:

Şair, İbrahim Paşa'ya biri kaside, diğeri kıt'a nazım şekliyle iki rica manzumesi yazmıştır. Kırk üçüncü sırada yer alan "*Der-Recâ'-i Vazîfe Berây-ı İbrâhim Pâşâ*" başlıklı kaside 15 beyitten meydana gelmiştir. "Vazife" redifi kullanılarak yazılan şiirde görev arzusuyla dolu bir kişi karşımıza çıkmaktadır. Şairin, bu şiiri yazdığı anda hasta olduğu manzumesindeki ifadelerden anlaşılmaktadır. Paraya çok ihtiyacının olduğunu içten ve samimi bir şekilde söylemektedir. Vazifenin liyakatsiz kişilere verildiğini hil'at benzetmesiyle anlatmaktadır:

Arturdu bedende marazum dâ'-i vazife
Öldürdü beni va'de-i ferdâ-yı vazife (K.XLIII/b.1)

Bir yaña beden zahmetinüñ mihnet ü cevri
Bir yaña gam-ı fikr-i mü'eddâ-yı vazife (K.XLIII/b.2)

Dînârına muhtâc benem şimdi 'ilâcum
Lutf itse anı bâri etebbâ-yı vazife (K.XLIII/b.3)

Beñzüm sararup hasret-i zerden görüñ âhır
Ne surete koydı beni ma'nâ-yı vazife (K.XLIII/b.4)

Bir râst gelür hil'at idi her boya şimdi
Kûteh biçilür atlas u dîbâ-yı vazife (K.XLIII/b.6)

Hep şimdi vezâyif virilen va'de-i ferda
Degme kişiye degmedi hiç pây-ı vazife (K.XLIII/b.7)

Mevc ura meğer ka'r-ı yem-i devlet-i paşa
Sahilleri pür eyleye deryâ-yı vazife (K.XLIII/b.9)

Nev'î nice gündür gözedür feyz-i 'atânı
Kahr ile ölür olmasa ihyâ-yı vazife (K.XLIII/b.11)

Kıt'ayla yazdığı elli sekizinci sıradaki "*Kıt'a Berây-ı İbrâhîm Paşa der-Recâ'-i Vazîfe*" başlıklı şiir ise 9 beyitten meydana gelmektedir. Bu şiirde istediği vazifeyi alamamış olduğu anlaşılan şair, biraz sitemkâr bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Şairin, son iki şiirini ömrünün sonlarına doğru yazmış olduğu anlaşılmaktadır. Şair, herkese çok cömert olan Paşa'nın artık kendisine ihsan ve bahşişlerde bulunmadığını, kendisine de lütuflarda bulunmasını ve kapısından şairi eli boş göndermemesini istemektedir:

Başum gibi yire mi geçdi genc-i 'Osmânî
Bulut gibi göge mi çıkdı cûd deryadan (Kt.LVIII/b.2)

'Aceb degül mi ki ay akçası ola nakıs
Kemâl-i feyz ile hurşîd-i 'âlem-ârâdan (Kt.LVIII/b.2)

Nisâr-ı ebr ü yem-i cûd-ı Hazret-i Paşa
'İnayet eyler iken dehre zîr ü bâlâdan (Kt.LVIII/b.4)

Görünmez oldı yire geçdi ma'den ü kân
Hibâ vü bahşîş ü lutf u 'atâ-yı paşadan (Kt.LVIII/b.5)

Günüm kuyâmete dönderdi va'de-i ferdâ
Edâ-yı karz meğer ola fazl-ı Mevlâ'dan (Kt.LVIII/b.7)

Kapuñda eyleme Nev'î'yi dûr sıfru'l-yed
Sözün muhassalı bu bast-ı şî'r ü inşâdan (Kt.LVIII/b.9)

II.7. Çağala-zâde Sinan Paşa (Cigalâzade)

Mesinalı kaptanlardan meşhur Viskond Çağala'nın oğludur. 18 Mart 1561'de 12 yaşındayken yakalanıp Sultan Süleyman'a takdim edilmiştir. Müslüman olduğunda Yusuf Sinan adı verilip yetiştirilmiştir. Sarayda yetiştikten sonra Yeniçeri Ağalığıyla Enderun'dan çıkmış, vezirlik, Bağdat Beylerbeyliği gibi görevlerde bulunmuştur. Erzurum Beylerbeyliğinden sonra 1591'de Kaptan-ı Deryâ olarak görevlendirilmiştir. III. Mehmed'in Eğri Seferi esnasında ordunun sağ kol komutanı olmuş. Çok başarılı olunca bizzat gelip Padişah'a başarısını anlatmıştır. Bunun üzerine Sinan Paşa, İbrahim Paşa'nın yerine 27 Ekim 1596'da sadrazam tayin edilmiş, 5 Aralık 1596'da azledilmiştir. Görevde sadece 45 gün kadar kalmıştır. Şubat 1606'da vefat etmiştir. Bazı kaynaklar ismini "Cigala-zâde" olarak yazmakta, Uzunçarşılı ise Çağala-zâde olarak yazmaktadır. Bugünkü Çağaloğlu semtinin onun isminden geldiği söylenmektedir (Uzunçarşılı, 2009: 354-355; Şakiroğlu, 1993: 525-526).

Eğri Seferine:

Dönemin en önemli olaylarından biri olan Eğri Kalesi'nin fethinde önemli görevler üstlenen kişilere Nevî tarafından kaside yazıldığı anlaşılmaktadır. Şair, Eğri Kalesi'nin alınmasında ve düşmanları kırmada önemli bir yere sahip olan Çağala-zade Sinan Paşa hakkında da bir kaside yazmıştır. On yedinci sırada bulunan ve “*Der-Vasf-ı Ceng-i Tâbur-ı Cıgala-zâde Sinân Pâşâ der-Sefer-i Eğri*” başlıklı kaside 30 beyitten meydana gelmektedir. Kasidenin yazılış tarihi Eğri Kalesinin fetih tarihi olan 1596 olmalıdır. Şairin bazı kasidelerine direkt isim vererek methiyeyle başladığı görülmektedir. Bu kaside de onlardan biridir. “Mücahid” ve “cengâver” sıfatlarıyla övdüğü Paşa'nın savaştaki görüntüsünü adeta gözler önünde canlandırmaktadır. Adının Yusuf olması, Hz. Yusuf'a telmih yapılarak anımsatılmaktadır. Selçuklu hükümdarlarının ve vezirlerinin isimlerine benzetme unsuru olarak şiirde gönderme yapılmıştır:

- Mücâhid fî-sebîlillâh Sinân Pâşâ-yı ceng-âver
Kim oldur cân u ser virür fedâyilerde ser-defter (K.XVII/b.1)
- Gehî şâhuñ kafâsında nıgehbânı vü hem-pâsı
Gehî saff-ı mübârizlerde ser-bâzân-ile hem-ser (K.XVII/b.3)
- Akar bir demde biñ hûn-ı ‘adû mîzâb-ı rumhundan
Elinde dem çeker gûyâ sinân-ı ejdehâ-peyker (K.XVII/b.8)
- Yazıldı hâme-i rumh ile vasfı safha-i hâke
Zebân oldı senâ vü medhine şemşîr ile hançer (K.XVII/b.11)
- Revâdur ki bu resme Âsaf-ı Yûsuf-nazîr için
Te’essüf eyleye rûh-ı Kubâd u Tuğrul u Sencer (K.XVII/b.21)
- Nizâmü'l-mülk-i Selçûkî-sıfat fazl ehline mâ’îl
‘Amîdü’d-dîn-i Tuğrul-veş hüner-bîn ü hüner-perver (K.XVII/b.22)

III. Mihâloğlu Süleyman Bey

Makalenin konusu itibarıyla sadece Nevî dönemi padişah (hanedan mensupları) ve sadrazamları anlatılmıştır. Ancak şair hakkında yeni bir tespit olacağı için kaside yazdığı kişilerden sadece Mihâloğlu Süleyman Beg'e yazmış olduğu “*Rûm İline Seyre Varup Mihâl-Oğlı Süleyman Beg'ün Câmî'i Vasfında Dimişler*” başlıklı kasideyi de incelemek uygun görülmüştür. *Divân*'da dördüncü sırada bulunan bu kaside 20 beyitten meydana gelmektedir. Şairin bu kasidesinde bahsettiği cami, Kuzey Bulgaristan'da bulunan Plevne şehrinde yer almaktadır. Hayatı hakkında yazılan kaynakların hiçbirinde şairin, Plevne şehrine gittiğinden bahsedilmemiştir. Plevne, Osmanlı zamanında Rumeli eyaletinin Niğbolu sancağına bağlıdır. Mihaloğlu Ali'nin torunu Süleyman Bey 981'de (1573-1574) klasik Osmanlı tarzının en iyi örneklerinden biri olan Kurşunlu Camiini yaptırmıştır (Kiel, 2007: 302-303). Camiinin yapım tarihine bakıldığında Nevî'nin kasidesinde bahsetmiş olduğu cami, burası olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla şiirin yazılış tarihi de 1573-74 tarihine tekabül etmektedir. Şair bu kasidesinin nesip bölümünde bu camii çeşitli benzetmelerle anlatılmaktadır. Daha önce bu camie benzer bir cami yapılmadığını, bu cami

“zühd, salah ve şevk”i içinde barındırdığını, herkesi kabul eden bu binanın aşk ve zühd ehline bir sığınak olduğunu söylemektedir:

Ne bir tâk-ı mu'allâ yaptı bânîler buña benzer
Ne bir sakf-ı mu'azzam hâdis olmuşdur buña hem-tâ (K.IV/b.3)

Ne câmi'dür bu kim zühd ü salâh u şevki câmi'dür
Olupdur ehl-i 'ışka melce' ü zühd ehline me'vâ (K.IV/b.11)

On ikinci beyitte bu camiiin sahibinin akıllı ve ilim sahibi bir emir olan Süleyman Bey olduğunu söylemektedir:

Sorarsañ baña bu 'âli binânun sâhibi kimdür
Süleymân Beg kim oldur mîr-i 'âkil 'âlim ü dânâ (K.IV/b.12)

Nevî, cömertlik sahibi bu emirden ilginç bir istekte bulunmaktadır. Şair, yıkık gönlünü kendisine bir at vererek imar etmesini istemektedir:

Döküp bunca zer-ile sîmi bir câmi' binâ itdüñ
Yıkuk gönlin 'imâret eyle Nevî'nün dahı şâhâ (K.IV/b.15)

Beni atlandurup lutf eyleseñ bir esb-i hoş-reftâr
Senün medhünde hergiz olmazdı baña bir hemtâ (K.IV/b.16)

IV. Diğer kişiler

Şairin *Divân*'ında ayrıca, çeşitli devlet görevlerinde bulunan kişilere de kasideler sunduğu görülmektedir: Bu kişiler; Ferîdûn Beg (1 kaside), Şeyhül-İslâm Bostân-zâde Mehemed Efendi (2 kaside), Şemsi Paşa (1 kaside) Re'îsül-Küttâb Hamza Beg (1 kaside), Celâl Beg Musâhib-i Sultân Selim Hân (1 kaside), Mu'allim-zâde Tuğrâyî Mahmûd Beg (1 kaside), Hâce-i Sultân Murâd Sa'deddîn Efendi (1 kaside)' ve A'yân Hasan Ağa (1 kaside)'dır. Ayrıca şairin kendi hocası Karamânî Mehemed Efendi için 4, yine hocalarından olan ve Karamânî Mehemed Efendi'nin kardeşi Karamânî Ahmed Efendi için 1 kaside yazmıştır. Makalemizin sınırlarını aşacağı için bu manzumelere bu çalışmada yer verilmemiştir.

Sonuç

Divan şiiri geleneği ve divan şairleri her ne kadar sosyal hayattan uzakmış gibi görünse de çevrelerinde gelişen ve gerçekleşen olayları göz ardı etmelerinin imkânı olmasa gerek. XVI. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nun her yönden zirve yaptığı bir dönemken Kânûnî'nin ölümüyle devlet işleriyle pek uğraşmayan, İstanbul'dan dışarı çıkmak istemeyen ya da saraydaki kadın hâkimiyetinden kurtulamayan padişahların eline kalmış ve bir “duraklama” dönemine girilmiştir. Bu dönemin en önemli âlimlerinden sayılan Nevî de XVI. yüzyılda yetişmiş divan şairlerinden biridir. Nevî döneminde Kânûnî'nin himayesi altında Bâkî gibi zirve bir şahsiyet yetişmiştir. Nevî, aynı zamanda sıra arkadaşı olan Bâkî hakkındaki duygularını yer yer şiirlerinde dile getirmiştir. Bâkî'nin Kânûnî gibi bir hâmiye sahip olması Nevî'yi de imrendirmiş ve o da kendisine bir koruyucu bulma düşüncesiyle dönemin padişahlarına, hanedan mensuplarına ve sadrazamlarına çeşitli manzumeler sunmuştur.

Makalede Nev'î'nin *Dîvân*'ında bulunan 52 kaside, 6 kıt'a, 1 tarih kıt'ası ve 1 terkiib-i bend incelenmiş, bunlardan padişahlara ve sadrazamlara yazılanlar tespit edilmiştir. Diğer hanedan üyeleriyle ilgili kasideler de padişahların başlıkları altında verilmiştir. Tespit sonucunda Nev'î'nin, dönemlerinde yaşadığı 4 padişaha ve 7 sadrazama şiirler yazdığı belirlenmiştir. Şairin yazmış olduğu kasidelerin kronolojik bir sırayı takip etmediği görülmüştür.

Nev'î, padişahlardan Kânûnî Sultan Süleymân'a 1 kaside, II. Selim'e 1 kaside, III. Murad'a 8 kaside, 3 kıt'a, 1 terkiib-i bend ve III. Mehmed'e 5 kaside, 1 terkiib-i bend, 1 muhammes ve 1 murabba sunmuştur. Padişahlara yazılan şiirler incelenirken padişahlar, tahta çıkış sıralarına göre kronolojik bir sıraya sokulmuş ve şairin yazmış olduğu şiirlerin tarihleri veya dönemleri belirlenmeye çalışılmıştır. Manzumeler kronolojik sıraya sokulduğunda ve Nev'î'nin doğum tarihi itibarıyla de şiir yazmaya XVI. yüzyılın ikinci yarısından sonra başladığı anlaşılmıştır. En çok şiiri, en çok tanıdığı ve samimiyet kurduğu, şehzadelerine de hocalık ettiği III. Murad'a yazmıştır. Şairin, padişahlar için yazmış olduğu kasidelere bakıldığında bunların genellikle dönemin önemli olayları için kaleme alındığı görülmüştür. Bunların; cülus törenleri, sünnet düğünü, bir yerin fethi, bayramlar, padişah ve şehzade ölümlerine mersiyeler olduğu tespit edilmiştir.

Sadrazamlardan ise Semiz Ali Paşa, Sokullu Mehmed Paşa, Koca Sinan Paşa, Siyavuş Paşa, Osman Paşa, Damad İbrahim Paşa ve Cağala-zâde Sinan Paşa'ya şiirler sunmuştur. Sadrazamlara yazılan manzumeler de paşaların sadrazam oluş sıralarına göre düzenlenerek incelenmiştir. Sadrazamlara yazılan kasidelere bakıldığında ise sadrazamların savaşlarda ve fetihlerde göstermiş oldukları başarıların şiirlere konu edildiği anlaşılmıştır. Ayrıca sadrazamlara kendi ve oğlu için vazife istemek için de şiirler yazdığı da görülmüştür. Bazı sadrazamların birden çok padişah zamanında ve çeşitli dönemlerde sadrazamlık makamlarına getirilmiş, bundan dolayı da bazı şiirlerin tarihleri tespit edilememektedir.

Bunlar dışında sadece Mihaloğlu Süleyman Bey farklı bir bölümde ele alınmıştır. Bunun sebebi ise Nev'î'nin Plevne'de bulunduğu dair bilginin hiçbir kaynakta olmamasıdır.

Padişahlar adil, cömert, kahraman gibi sıfatlarla vasıflandırılırken sadrazamlar bu sıfatların yanında Âsaf ve Nizâmü'l-mülk gibi ünlü vezirlere benzetilmişlerdir. Şiirlerde daha çok övgüye yer verilmiş, konuyla ilgili bilgilere ise çok fazla değinilmemiştir.

Nev'î'nin kasidelerinin beyit sayılarının ortalamasının çok fazla olmadığı, 9 ila 100 beyit arasında olduğu tespit edilmiştir. Şairin, kısa yazdığı bazı kasidelerinde şiirlerine direkt methiyeye başladığı da olmuştur. Şiirlerinde değişik benzetmelere yer veren şairin, manzumelerin konusuna göre içten ve samimi duyguları hissedilebilmektedir.

Şiirlerde kesin tarihe göndermeler yapacak ifadeler bulunmadığından pek çok şiirin kesin tarihinin tespit edilmesinin oldukça güç olduğu anlaşılmıştır. Tahta çıkma, sünnet düğünü, ölüm, bir binanın yapılışı gibi zamani kesin olan ve tarihî kaynaklarda bilgileri bulunan olayların işlendiği şiirlerin tarihleri daha kolay tespit edilmekte, diğer şiirlerin tarihleri ise bu şiirlerin anlamları ve şairin hayatından ipuçları incelenerek sadece tahmin edilebilmektedir. O dönemde yazılan tarih kitapları incelendiğinde tespitler biraz daha kolaylaşmaktadır. Ancak yine de manzumeler yoluyla kesin bir tarih belirlemek oldukça güçtür. Bazılarında sadece bir dönem ya da süreç belirlenebilmektedir.

Divan şairlerinin şiirleri, ebcedle tarih düşürülen manzumeler dışında, tarih kitapları gibi kesin tarihler içermese de o döneme bir şairin gözünden ve his dünyasından bakmak, o dönemi hissetmek açısından oldukça önemlidir.

Kaynakça

- Afyoncu, E. (2009). Semiz Ali Paşa. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 36, s. 495-496. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Afyoncu, E. (2009). Sokullu Mehmed Paşa. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 37, s. 354-357. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Ak, C. (2010). Süleyman I (Edebî Yönü). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 38, s. 74-75. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Ak, M. (2009). Siyavuş Paşa. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 37, s. 311-313. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Aykut, N. (1993). Damad İbrahim Paşa. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 8, s. 440-441. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Çavuşoğlu, M. (1986). Kaside. *Türk Dili* (Türk Şiiri Özel Sayısı, II, Divan Şiiri), C.LII, S. 415-416-417 (Temmuz-Ağustos-Eylül 1986), s. 17-77.
- Çiçek, K. (2007). Osman Paşa, Özdemiroğlu. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 33, s. 471-473. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Danişmend, İ. H. (1971). *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi 1513-1573*. 2. Cilt, İstanbul: Türkiye.
- Danişmend, İ. H. (1972). *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi 1574-1703*. 3. Cilt, İstanbul: Türkiye.
- Donuk, S. (haz.) (2017). *Hadâ'îku'l-Hakâ'ik Fî Tekmileti's-Şakâ'ik Nev'izâde Atâyî'nin Şakâ'ik Zeyli*. 2 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Durmuş, T. I. (2009). *Tutsan Elini Ben Fakirin Osmanlı Edebiyatında Hamilik Geleneği*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Emecen, F. (2003). Mehmed III. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 28, s. 407-413. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Emecen, F. (2009). Selim II. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 36, s. 414-418. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Emecen, F. (2010). Süleyman I. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 38, s. 62-74. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Eyice, S. (2000). İncili Köşk. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 22, s. 278-279. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- İnalçık, H. (2010). *Şâir ve Patron Patrimonyal Devlet ve Sanat Üzerinde Sosyolojik Bir İnceleme*. Ankara: Doğubatı.
- İpekten, H. (1999). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*. İstanbul: Dergâh.
- İpekten, (2014). Atâyî, Nevî-zâde. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/atai-nevizade>. (Erişim tarihi: 12.06.2020).
- İpşirli, M. (haz.) (1999-1). *Selânikî Mustafa Efendi Tarih-i Selânikî (971-1003/1583-1595) I*. Ankara: TTK.
- İpşirli, M. (haz.) (1999-2). *Selânikî Mustafa Efendi Tarih-i Selânikî (1003-1008/1595-1600) II*. Ankara: TTK.
- İpşirli, M. (2002). Koca Sinan Paşa. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 26, s. 137-139. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

- Keil, M. (2007). Plevne. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 34, s. 302-303. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Kütükoğlu, B. (2006). Murad III. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 31, s. 172-176. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Özcan, A. (1995). Feridun Ahmed Bey. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 12, s. 396-397. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Özcan, A. (2011). Fatih'in Teşkilat Kanûnnamesi ve Nizam-ı Âlem İçin Kardeş Katli Meselesi. *Tarih Dergisi*. S. 33 (Haziran 2011): 7-56.
- Özkan, N. (2003). Bir İtalyan Arşiv Belgesine Göre şehzade Mehmet'in Sünnet Düğünü (1582). *U.Ü. Fen-Edebiyat Fak. Sosyal Bilimler Dergisi*. Yıl 4, Sayı 4, 2003/1, s. 89-110.
- Pakalın, M. Z. (1993-1). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I*. İstanbul: MEB.
- Pakalın, M. Z. (1993-2). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II*. İstanbul: MEB.
- Sakaoğlu, N. (2015). *Bu Mülkün Sultanları*. İstanbul: Alfa
- Sefercioğlu, M. N. (2014). Nev'î, Yahyâ. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nevi-yahya>. (Erişim tarihi: 12.06.2020).
- Şakiroğlu, M. H. (1993). Cıgalazâde Sinan Paşa. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 7, s. 525-526. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Tulum, M.-Tanyeri, M. A. (1977). *Nev'î Divan Tenkidli Basım*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Turan, Ş. (1998). Hoca Sâdeddin Efendi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 18, s. 196-198. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*. Ankara: TTK.
- Uzunçarşılı, İ. H. (2009). *Osmanlı Tarihi: III. Cilt, I. Kısım: II. Selim'in Tahta Çıkışından 1699 Karlofça Andlaşmasına Kadar*. Ankara: TTK.
- Uzunçarşılı, İ. H. (2019). *Osmanlı Tarihi: III. Cilt, II. Kısım: XVI. Yüzyıl Ortalarından XVII. Yüzyıl Sonlarına Kadar*. Ankara: TTK.
- <https://www.bahcelievler.istanbul/bahcelievler-belediyesi-proje-goster/7/205/Siyavuspasa-Kosku/>
(Erişim tarihi: 20 Temmuz 2021)
- <https://www.ttk.gov.tr/tarih-cevirme-kilavuzu/>